

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Vliv sociálně aktivizačních služeb
pro rodiny s dětmi na prevenci
rizikového chování dětí a mládeže**

Kateřina Morávková

Katedra sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. Jan Klusáček
Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Vliv sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi na prevenci rizikového chování dětí a mládeže“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

Ve Sloupnici dne 30. 4.2014

Kateřina Morávková

Bibliografická citace

Vliv sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi na prevenci rizikového chování dětí a mládeže: Bakalářská práce / Kateřina Morávková; vedoucí práce: Mgr. Jan Klusáček. – Praha, 2014, 63 s.

Anotace

Práce se zabývá rolí terénní sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v prevenci rizikového chování dětí a mládeže. Cílem je prozkoumat, zda mají sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi vliv na prevenci rizikového chování dětí a mládeže. V teoretické části jsou rozebrány faktory ovlivňující výskyt rizikového chování u mladistvých. Nejvíce pozornosti je věnováno rodině.

Praktickou část tvoří informace získané od zaměstnanců různých sociálních služeb v Litomyšli a Ústí nad Orlicí. Je souhrnem jejich myšlenek a zkušeností při práci s rodinami. Zároveň podává odpověď na výzkumnou otázku.

Klíčová slova

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (SAS), Sanace rodiny (SR), Rodina, Rizikové chování, Delikvence, Ústavní výchova, Prevence, Výzkum, Spolupráce, komunikace, vztahy, Orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD).

Abstract

Influences of social activation services for families with children on the prevention of risk behaviour in children and adolescent.

The work deals with the role of social activation services for families with children in the prevention of risky behaviour in children and youth. The aim is to explore whether social activation services for families with children have an impact on the prevention of risky behaviour among children and youth. The theoretical part deals with factors affecting the incidence of risky behaviour among adolescents. Most of the attention is paid to the family.

The practical part consists of information obtained from employees of various social services in Litomyšl and Ústí nad Orlicí. It is a summary of their ideas and experience in working with families. At the same time answers to the research question are given.

Keywords

Social activation services for families with children, Remediation of a family, family, risky behaviour, delinquency, constitutional education, prevention, research, collaboration, communication, relationships, agencies for the social and legal protection of children.

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce za výborné vedení při psaní. Manželovi a rodině děkuji za podporu a nekončící trpělivost.

Obsah

Úvod.....	7
1. Definice rizikového chování.....	9
1.1 Kriminalita a delikvence.....	9
1.2 Rizikové chování.....	9
2. Faktory působící rizikové chování.....	11
2.1 Dědičnost.....	12
2.2 Konstituce.....	12
2.3 Vrozené osobnostní dispozice.....	13
2.4 Příslušnost k pohlaví.....	13
2.5 Osobnost.....	14
2.6 Sociální faktory.....	15
3. Role rodiny v prevenci rizikového chování.....	24
3.1 Co děti potřebují získat od rodičů (Potřeby dětí v rodině).....	26
3.2 Co rodičům brání naplňovat potřeby dětí.....	27
4. Definice Sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a jejich činnost.....	30
4.1 Dle zákona.....	30
4.2 Způsoby prevence rizikového chování.....	32
4.3 Farní charita Litomyšl – Sanace rodiny.....	33
5. Výzkumné cíle a otázky.....	37
6. Metodologie.....	38
7. Výsledky.....	39
7.1 Vliv práce SAS s rodinou na prevenci rizikového chování mládeže.....	39
7.2 Jakým způsobem může přispívat SAS k prevenci rizikového chování mládeže.....	39
7.3 Za jakých podmínek může přispívat SAS k prevenci rizikového chování mládeže?.....	45
7.4 Rodiny na Litomyšlsku.....	50
7.5 Další zjištění z výzkumu.....	53
7.6 Shrnutí.....	56
8. Závěry a doporučení.....	58
Seznam literatury.....	60
Přílohy.....	64
Příloha č. 1: Seznam provedených rozhovorů (tabulka).....	64
Příloha č. 2: Výzkumný dotazník.....	65

Úvod

Během 20. století došlo i na území České republiky k radikální proměně rodiny vlivem stěhování se za prací do měst, válek, emancipace, antikoncepce. Z početných rodin se stávají rodiny maličké, od širšího příbuzenstva odtržené, a jsou tak mnohem zranitelnější. Není tolik rodinných příslušníků, kteří by mohli poskytnout podporu členovi rodiny, jenž se ocitá v nouzi. Zodpovědnost za řešení krizových situací rodiny přebírají příslušné orgány státu.

S překotným vývojem společnosti přibývá podnětů, s kterými si rodina nedokáže poradit, a dochází k různým odchylkám od normy, mj. i rizikovému chování dětí a mládeže. Kromě státních institucí, které se těmto problémům věnují, vznikají neziskové organizace, zaměřující se na danou problematiku.

Roku 2006 díky zákonu 108 vznikly sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (dále jen SAS).

Ty mají sloužit jako mezistupeň mezi rodinou a ústavem či OSPOD, a jako prostředek k udržení rodiny pohromadě. SAS (nebo taky Sanace rodiny – dále SR) jsou ve společnosti poměrně novým prvkem, a teprve se rozvíjí.

Výzkumy dokazují, že rodina má vliv na rizikové chování dětí a mládeže. Při výskytu rizikového chování jsou děti často umístovány do zařízení ústavní výchovy (dále ÚV). Je nutné se zabývat různými náhradními formami péče o děti a mladistvé, kteří vykazují prvky rizikového chování. Výzkumy dokládají, že stávající systém ÚV není efektivní a je nesmírně nákladný, na rozdíl od přímé a intenzivní práce s rodinou v jejím prostředí.

Tato práce se zabývá rolí SAS v prevenci rizikového chování dětí a mládeže. O tom, zda SAS mohou fungovat preventivně k rizikovému chování dětí a mládeže a jakým způsobem, se v českých materiálech neobjevují žádné informace. Pouze zmínka u Bechyňové a Klusáčkové. Lokální výzkum na Litomyšlsku v této práci ukazuje, že takto působit mohou. Bylo by třeba provést celorepublikový výzkum tohoto tématu.

Pokud bude probíhat transformace systému péče o ohrožené děti, a budou se přesouvat zdroje z ústavních zařízení do terénních služeb, je důležité vědět, kam je přesunout, aby neztratily na účelnosti.

1. Definice rizikového chování

V literatuře se setkáváme především s pojmy delikvence a rizikové chování. Delikvence spíše definuje chování postižitelné zákonem. Do rizikového chování se řadí takové chování, které může být nějak nebezpečné pro dotyčného či jeho okolí, ale není nutně trestné.

1.1 Kriminalita a delikvence

Kriminalita je chování považované v dané společnosti za trestné. Jde o činy sankciované dle trestního zákona. Delikvence je poněkud širší pojem. Jedná se o společensky nepřijatelné chování, které není jen kriminální. Patří do něj skutky, které nejsou tzv. jinak trestné - přestupky a trestná činnost osob mladších 15 let, kterým není možné trest z důvodu věku uložit. Pojem delikvence se často užívá v souvislosti s nežádoucím a nepřijatelným chováním dětí a mládeže. Zde můžeme užít i pojem juvenilní delikvence.¹

1.2 Rizikové chování

„Vzorci rizikového chování považujeme za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi. Nejčastěji do konceptu rizikového chování řadíme: šikanu a násilí ve školách, vč. dalších forem extrémně agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené s nezvládnutým využíváním PC atd.), užívání anabolik a steroidů, obecně kriminální jednání, sexuálně-rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus, komerční zneužívání dětí, týraní a zneužívání dětí atd.

U různých podob rizikového chování můžeme vysledovat následující znaky: Chování směřuje proti sobě samému nebo proti skupině. Míra rizika je v přímém vztahu k věku, k sociální a profesní příslušnosti a k přechodnosti nebo stálosti dificulty chování jednotlivce. Rizikové chování zahrnuje zejména narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny, společnosti. Rizikové chování má obvykle instrumentální² povahu, je založeno

¹ Fisher, S. - Škoda J., *Sociální patologie*, s. 156.

na agresivních klíčích, které mají emocionální povahu. Rizikové chování je proniknuto kulturní ritualizací, která není vždy uvědomovaná.“³

Následkem rizikového chování může být „zranění, smrt, trvalé postižení nebo snížení kvality života riskujících nebo dalších lidí.“⁴

Trochu jiným způsobem uvažuje nad rizikovostí Matějček. Riziko je něco, co může a nemusí být uskutečněno. V souvislosti se syndromem CAN lze hovořit o rizikových dětech, rizikových dospělých a rizikových situacích.⁵ Pokud riziko existuje jen v podobě možnosti, je nutné s ním reálně počítat, i když se nemusí nutně realizovat. Měli bychom riziko poznávat a tvořit ochranné a obranné postupy, abychom byli připraveni, aby se riziko nemohlo uplatnit, a když, tak jen minimálně.⁶

Sanace rodiny působí tímto směrem.

² Fisher, S. - Škoda J., *Sociální patologie*, s. 47.

³ <http://www.prevence-praha.cz/rizikove-chovani-charakteristiky>

⁴ <http://www.policie.cz/clanek/rizikove-chovani-mladeze.aspx>

⁵ Konkrétnímu výčtu rizik a faktorů působících na rizikové chování se budeme věnovat v dalších kapitolách.

⁶ Matějček, Z., *Co děti nejvíc potřebují*, s. 23-31.

2. Faktory působící rizikové chování

Rizikové a delikventní chování je ovlivněno mnoha faktory, často v různých kombinacích.⁷

Hlavní tři skupiny tvoří biologické, psychické a sociální vlivy.⁸ K hlubšímu pohledu, kde jsou tyto faktory rozpracovány, může dobře posloužit teorie sociálně ekologického modelu,⁹ která pracuje s pojmy mikroúroveň, meziúroveň a makroúroveň. Pro ilustraci uveďme konkrétní příklad.

Mikroúroveň zahrnuje chování, temperament, inteligenci, existenciální frustraci, sebedůvěru a sebeúctu, aspiraci.

Meziúroveň zahrnuje rodinné a školní prostředí, vrstevnickou skupinu a místní komunitu - sousedství, podpůrné organizace.

Makroúroveň zahrnuje situaci na trhu práce, míru diskriminace a vyloučení či začlenění.¹⁰

Jeden ze zahraničních výzkumů uvádí zajímavý přehled faktorů.¹¹ Nachází ve výše jmenovaných oblastech a popisuje riskantní i protektivní faktory.

Například:

Faktor	Riskantní	Protektivní
Vrstevníci	Družení se s delikventními či asociálními jedinci	Podporující blízká přátelství

Dle čtené literatury jsou nejasnosti v dělení biologických a psychických determinantů. V této práci jsou proto odděleny až faktory sociální. K bližšímu popisu dále vycházíme z Matouškovy knihy *Mládež a delikvence*.

⁷ Fisher, S. - Škoda J., *Sociální patologie*, s.160.

INTERNATIONAL ACADEMY OF EDUCATION, INTERNATIONAL BUREAU OF EDUCATION, Preventing behaviour problems: what works. Sharon L. Foster et al. 2002. Printed in Switzerland by PCL Lausanne. Str. 7.

⁸ Fisher, S. - Škoda J., *Sociální patologie*, s. 157-159.

⁹ Matoušek, O., *Základy...*, s. 249-251.

¹⁰ Jeráčková, A.. - Klusáčková, M. - Klusáček, J., *Srovnávací analýza...*, s. 8.

¹¹ Terzian, M. A. a kol., *Preventing...* s. 2.

2.1 Dědičnost

Matoušek uvádí v této oblasti zajímavý fakt: lidské individuální charakteristiky nejsou z hlediska genetiky zdaleka tak dobře prozkoumány jako tomu je z hlediska sociálních vlivů.¹²

„Delikvence je chování. Chování je podmíněno velice komplexně. Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které na ně mají vliv. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či za hyperaktivitu. Tyto vlohy však samy o sobě nevedou k vytvoření delikventní party, která vyloupí obchod. Genetická vlohá jen zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní jednání neuskutečnilo. Genetická vlohá snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí.“¹³

2.2 Konstituce

2.2.1 Syndrom hyperaktivity

Charakterizující je neustálý neklid, roztržitost, nesoustředěnost, poruchy učení, horší motorika, častější nemoci, poruchy chování, impulzivita, agresivita, záchvaty vzteku a snížené sebehodnocení. Jde o poruchu mozku, která může vzniknout u dlouhého porodu nebo v těhotenství, zároveň hraje jistou roli i dědičnost. U těchto dětí se častěji nachází různorodé poruchy v elektrické aktivitě mozku.¹⁴

„A v každém vzorku delikventně se chovající mládeže, který je z tohoto hlediska studován, se najde několikrát víc hyperaktivních jedinců než v kontrolní skupině. Nové studie udávají 16-30% hyperaktivních jedinců v sestavách mladistvých přestupníků zákona, kteří vykonávají trest nebo jsou umístěni ve výchovné instituci.“¹⁵

¹² Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 21.

¹³ Tamtéž, s. 23.

¹⁴ Tamtéž, s. 27-29.

¹⁵ Tamtéž, s. 29.

2.2.2 Jiné medicínsky vrozené abnormity

Abnormity elektroencefalografického záznamu mozkové činnosti (EEG); reaktivita autonomního nervového systému – působí např. vyšší potřebu vyhledávání rizika; syndrom nedostatečné mozkové odezvy na podnět.

2.3 Vrozené osobnostní dispozice

„U nás nyní platná 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí uvádí následující druhy osobnostních poruch, které mohou mít vztah ke kriminálnímu jednání: Disociální poruchu osobnosti, Emočně nestabilní poruchu osobnosti (s podtypem Impulzivní poruchy) a Smíšenou poruchu osobnosti. Dále tato klasifikace obsahuje skupinu Návykové a impulzivní poruchy, do níž jsou řazeny: Patologické hráčství, Patologické zakládání požárů a Patologické kradení.

Protože se zatím nikomu nepodařilo stanovit zastoupení těchto diagnóz v populaci, není možné tvrdit, že např. populace vězněných lidí zahrnuje významně víc psychopatických jedinců než populace lidí, kteří nikdy nebyli v konfliktu se zákonem. Psychologické vyšetřování vězňů nalézá statisticky významné rozdíly mezi nimi a nevězněnými lidmi v následujících znacích.¹⁶

Snížená sebekontrola, nižší tolerance k chování jiných lidí, nižší odpovědnost za svoje chování, vyšší impulzivita, nižší přátelskost, nižší zralost, častější pocit nadřazenosti, větší zaměření na sebe.¹⁷

2.4 Příslušnost k pohlaví

Rozhodně stojí za zmínku, že muži mají několikanásobně vyšší výskyt kriminality než ženy. „V policejních statistikách stíhaných osob je průměrný poměr mužů k ženám 4 : 1. Před soudem stane šestkrát více mužů než žen. Poměr uvalených trestních vazeb je 20 : 1 a ve výkonu trestu je poměr mužů

¹⁶Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 31.

¹⁷Tamtéž, s. 31.

a žen 30 : 1.¹⁸ Příčinou může být vyšší hladina testosteronu u mužů působící na míru agresivity, odlišný způsob výchovy chlapců a dívek. Vrstevnické vazby na partu jsou u chlapců silnější a vazby na rodinu naopak nižší. Ovšem trend moderní společnosti je takový, že kriminalita žen a delikvence dívek roste.¹⁹

2.5 Osobnost

2.5.1 Intelligence

Míře mentálních schopností je věnována poměrně značná pozornost. Vzhledem k tomu, že jsou značně geneticky podmíněny, lze je považovat za vrozené. V delikventní populaci nacházíme osoby jak s mentální retardací, tak geniální.²⁰ „Můžeme ale konstatovat, že se kriminálního chování obecně dopouštějí jedinci, jejichž rozumové schopnosti jsou nižší. S nižšími rozumovými schopnostmi souvisí nižší schopnost posoudit danou situaci, zvážit důsledky vlastního jednání.“²¹

„Ne všechny osobnostní dispozice ke kriminálnímu chování jsou stejně ovlivnitelné. Např. impulzivita je hůře měřitelná i hůře ovlivnitelná než nízké sebehodnocení. Impulzivitu nelze snížit tělesnou aktivitou a jen v malé míře ji lze ovlivnit psychologickými prostředky; lze ji však lépe nebo hůře tolerovat. Pocit hodnoty člověk odvozuje především z toho, jak na něj rodiče a později jiní lidé reagují. Preventivní a terapeutické programy snižující sebehodnocení klientů nemají naději na úspěch. Terapeutické a preventivní programy by se měly snažit zvýšit úroveň zvnitřněného morálního usuzování ze stadia druhého²² přinejmenším do stadia třetího.²³ U menších dětí přitom může být nápomocná rodina. Empatie a další sociální dovednosti mohou být rozvíjeny cílenými

¹⁸Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s 33.

¹⁹Tamtéž, s. 33.

²⁰Fisher, S. - Škoda J., *Sociální patologie*, s. 158.

²¹Fischer, S. *Etopedie v penitenciární praxi*,

²² Předkonvenční úroveň. Uvědomování si potřeb jiných, ale nikoliv jejich práv. Kontakt s okolím je pragmatický. Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 58.

preventivními a terapeutickými programy. Odolnost vůči stresu člověk zčásti dostává do vínku při narození, zčásti ji čerpá z „lidských zdrojů“, které jsou mu v jeho prostředí k dispozici. Preventivní, resp. terapeutický program, by měl takové zdroje nabízet alespoň v několika variantách, neboť se tím zvyšuje pravděpodobnost, že klient využije alespoň některý. Univerzální zdroj - přijatelný pro každého klienta a prospěšný každému klientovi - neexistuje. Kapacita profesionálů i dobrovolníků být zdrojem opory je individuální a omezená.“²⁴

Už jen zmíníme pár dalších faktorů týkajících se osobnosti. Temperament a charakter, vnitřní motivace, tolerance ke stresu, odlišný kognitivní styl, sociální učení.²⁵

2.6 Sociální faktory

Tyto faktory jsou nesmírně důležité, jelikož člověk je tvor společenský, a teprve v jednání s lidmi se projevují výše zmíněné informace.

2.6.1 Škola

Ve škole tráví dítě poměrně značnou část dne i života, může se tam dostat do spousty rizikových (nebo naopak podpurných) situací. Matoušek této kapitole věnuje 15 stran, tudíž se pokusme o stručnější shrnutí.

Slábnutím vlivu rodiny a rostoucím vlivu médií a také vrstevnických part se škola jeví jako jediné prostředí, které je schopno na dítě správně působit. Ale úlohou učitelů není ani nemůže být nahradit rodiče. Zdá se, že se dnes od působení škol na děti očekává mnohem víc, než je reálné.²⁶

²³ Konvenční úroveň. Jde o úroveň získané morálky. „Dobré je to, co schvalují blízcí.“ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 58.

²⁴ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 61-62.

²⁵ Fisher, S. - Škoda J., *Sociální patologie*, s. 31-33.

²⁶ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 65.

a) Vzdělávací politika státu

V 2. polovině 20. století děti v tradičních školách soutěží především v reprodukci znalostí, nikoliv ve schopnosti spolupracovat ani ve schopnosti nalézat vlastní řešení reálných problémů společnosti. Mezinárodní srovnávací studie TIMSS ukázala, že u nás jsou jednak velké rozdíly mezi různými skupinami žáků a studentů - mimo jiné mezi dětmi z rodin vysokoškoláků a dětmi z rodin se základním vzděláním, mezi chlapci a děvčaty a také mezi gymnazisty a uční - a dále že schopnost našich dětí aplikovat školské znalosti je v mezinárodním měřítku podprůměrná. Žáci jsou sice ve školách vedeni ke kázní (což není u rizikových dětí zanedbatelné), ale i k nesamostatnosti, k závislosti na autoritě učitele, která se však u rizikových dětí snadno zvrátí v odpor k učitelské autoritě.²⁷

b) Vztah školy a rodiny

Pokud rodina a škola dobře spolupracují, zlepšuje se motivace dětí i jejich školní výsledky. Důležité je odstranění nálepek „neschopných rodičů“ a „neschopných učitelů“ na obou stranách. Vzhledem k tomu, že oběma jde o vzdělání a kvalitní socializaci dítěte, a s oběma přichází dítě do kontaktu, je rozhodně dobře, pokud si vzájemně nehází klacky pod nohy. V zahraničí je běžná podpora spolupráce, u nás se tak zatím moc neděje.²⁸

Škola může působit jako faktor rizikového chování. Jedním z faktorů je velikost třídy.²⁹

²⁷Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 71.

²⁸ Tamtéž, s. 75-76.

²⁹ Terzian, M. A. a kol., *Preventing...* s. 2.

2.6.2 Vrstevníci

„Novodobá kriminologie zdůrazňuje, že kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách čili v neformálních vrstevnických skupinách. Neformální skupiny přitom u nás zhusta vznikají vydělením ze skupin formálních; nejčastěji je tvoří spolužáci ze škol, učilišť, svěřenci stejných docházkových a pobytových zařízení pro rizikovou mládež.“³⁰

Děti tráví stále více času ve školách a různých kroužcích, kde jsou s vrstevníky v kontaktu, a mohou být ovlivněny.³¹

Vrstevnická skupina hraje pro děti z nefunkčního rodinného zázemí poměrně nebezpečnou roli. I pro děti z funkčních rodin může být setkání s delikventní vrstevnickou partou stresující. Požadavky vrstevnických skupin bývají často náročné, vyžadují především vysokou míru konformity. U dětí, kde je nízká podpora ze strany rodiny, je potřeba přijetí vrstevnickou partou ještě silnější než pro ostatní.

Ke kriminálnímu chování se dostávají skrz herny, diskotéky, alkohol a drogy,³² nebo i nudu.³³

2.6.3 Lokalita

Velmi záleží na lokalitě, v které děti a mládež žijí³⁴. Je možné říci, že „venkovská společenství mají všude nižší ukazatele kriminality než města. Malá města mají ve všech zemích nižší ukazatele kriminality než velkoměsta.“³⁵ Na druhou stranu je faktem, že v menších městech je nižší

³⁰ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 82.

³¹ Tamtéž, s. 82.

³² Tamtéž, s. 86.

³³ Tamtéž, s. 83.

³⁴ Terzian, M. A. a kol., *Preventing...* s. 2.

³⁵ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 92.

dostupnost podpůrných služeb, a na vesnicích nejsou téměř žádné. Je nutné za službami dojíždět.

Vliv má i to, zda se lokalita v dané zemi považuje za sociálně vyloučenou oblast.

Význam má zapojení rodiny, nebo alespoň dětí, do místní komunity, také kvalita a dostupnost volnočasových aktivit.³⁶

2.6.4 Společenský kontext delikvence mládeže

Jde především o hodnoty, které sdílí naše společnost, potažmo v dnešní době celý svět. V České republice má situace jistá specifika, daná historií. Za minulého režimu se hodnotový systém stal poněkud vágním. Po revoluci roku 1989 byli lidé nadšení ze svobody, z toho, že je nikdo nehlídá. Projevilo se díky tomu naplno „pokleslé povědomí o důležitosti norem a hranic.“³⁷ „Teprve nyní naše společnost velice těžce hledá obecně přijatelné zdroje autority a vyčítá si, že nebyla schopna důsledného účtování s minulostí.“³⁸

Záleží především na generaci dnešních mladých lidí, kam se naše společnost posune.

2.6.5 Média

O vlivu médií nemůže být v dnešním světě pochyb. Již velmi malé děti jsou schopny opakovat a napodobovat to, co viděly. Zvyšuje se agresivita dětí ve školkách. Existuje tzv. pondělní syndrom, označující zvýšenou agresivitu dětí po víkendu, kdy trávily čas u televize. U nás mládež sleduje nejčastěji televizní stanici Nova, jejíž socializační působení je výzkumy hodnoceno jako nejškodlivější.

³⁶ Sunseri, P.A., *Familyfunctioning...*, s 33-35.

³⁷ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 96.

³⁸ Tamtéž, s. 96.

Negativní účinky má podle výsledků psychologických výzkumů televizní násilí především u těch dětí, jež jsou k násilnému chování disponovány

- dědičnými a konstitučními faktory,
- rodičovským nezájmem či nepřátelstvím,
- příslušností ke skupinám sdílejícím deviantní normy.

Často diváci jen pasivně přijímají, co je jim předkládáno, a nepřemýšlejí o tom. Důležité je zvyšování mediální gramotnosti, která by měla přispívat k dobrému rozlišování prezentovaných informací. Zatím ji mnoho škol ve svém programu zahrnutou nemá.³⁹

Média mají vliv i na postoj občanů ke zločinnosti. Prezentují ji často selektivně, velmi převažuje násilná kriminalita, jelikož jde o téma dramatické, vyvolávající emoce a strach. Prohřešky proti hospodářským zákonům nikoho nedojmou. Proto je nesmírně zajímavý projekt Texaské televize z roku 1996. Aby zpráva o kriminálním činu mohla být vysílána, musí splňovat všechna následující kritéria: Nutnost reakce veřejnosti nějakou akcí. Hrozící nebezpečí někomu dalšímu. Ohrožení dětí. Dopad zločinu na komunitu, v níž k němu došlo. Možnost využít zprávu při prevenci zločinnosti.

Rapidně poklesl počet zpráv o kriminálních činech. Nadějí bylo, že bude oslaben pocit strachu a bezmoci, které zatím kriminalita vzbuzovala.⁴⁰

Vliv médií je značný, ale nesmíme zapomínat na to, že není jediný, a že ostatní faktory hrají neméně důležitou roli. „Vliv médií na děti a mládež je mnohem méně významný než vliv živých lidí, s nimiž děti a mládež tráví čas.“⁴¹

³⁹ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 102-107.

⁴⁰ Tamtéž, s. 100-108.

⁴¹ Tamtéž, s. 105.

2.6.6 Ústavní výchova

V České republice byl proveden ojedinělý, a vlastně jediný, výzkum zabývající se vlivem pobytu v ústavní výchově na kriminalitu a delikvenci dětí a mládeže. Je jím Hodnocení systému péče o ohrožené děti provedené Ministerstvem vnitra. Byly zkoumány osudy 17 454 dětí propuštěných z ústavní péče. Ačkoli před a v průběhu umístění do ústavní péče se trestné činnosti dopustilo 18% z dětí, až po odchodu z institucionální péče se dopustilo trestné činnosti 51 % dětí.⁴² Není možné odvodit závěr, že pobyt v ÚV kriminalitu a delikvenci způsobuje, nicméně je možné říci, že pobyt v ÚV není příliš efektivní v prevenci rizikového chování. Pobyt dítěte v ÚV přinese často jen jeho detenci, a pouhé přerušení rizikového chování, které po opuštění ústavu buď pokračuje, nebo se teprve nastartuje díky nevhodným podmínkám, do nichž se dítě vrací.⁴³

Zahraničních výzkumů zkoumajících toto téma a přinášejících stejné závěry je více.⁴⁴

Jedním z důvodů nízké úspěšnosti vlivu ÚV na delikventní jednání dětí může být, že v zařízeních ÚV žije pospolu velká skupina dětí či mladistvých s obtížným i delikventním chováním, což přispívá k jeho pokračování i růstu.⁴⁵

⁴² Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online], s 5.

⁴³ Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online], s 8.

⁴⁴ Curry, J. F. *Outcome research on residential treatment: Implications and suggested directions*. In: American Journal of Orthopsychiatry, 1991, 61.3: 348-357.

Mandela, L., Brundtland, G.H. *World report on violence and health*. Genova: WHO, 2002.

Wells, K. a kol. *Factors associated with adaptation of youths discharged from residential treatment*. In: Children and Youth Services Review, 1991. s. 199-216.

⁴⁵ Frensch, K.M. - Cameron, G. *Treatment of choice or a last resort? A review of residential mental health placements for children and youth*. In: Child and Youth Care Forum. KluwerAcademicPublishers-PlenumPublishers, 2002. p. 307-339.

Často se stává, že děti, které přišly do ÚV převážně kvůli problémům svých rodičů, jsou ve skupině s dětmi, u nichž dosáhlo rizikové chování například zneužívání návykových látek či trestné činnosti. Stoupá riziko, že děti, které až do umístění do ÚV neměly s kriminálním chováním zkušenost, si osvojí chování dětí s vážnými problémy, a tím se zvýší pravděpodobnost jejich trestné činnosti.⁴⁶

Nejvýznamnějším faktorem vlivu ÚV na delikventní chování je skutečnost, že se v ÚV nepracuje s přirozeným prostředím dětí a mladistvých.⁴⁷ Záleží nejvíce na tom, v jakém stavu je rodina, do které se dítě vrací. To určuje další vývoj chování dítěte. Je proto třeba zásadně proměnit institucionální péči, a začít pracovat i s rodinou dítěte, jelikož ta je klíčem k výrazně lepším výsledkům práce s dětmi.⁴⁸

S tímto závěrem se shoduje i česká zakladatelka práce s rodinou, jejíž dítě bylo umístěno do zařízení ÚV, Věra Bechyňová. Uvádí, že „pomoc dítěti prostřednictvím pomoci jeho rodině je cestou, která vede ke snižování počtu dětí v ústavech nebo ke zkracování doby jejich pobytu v nich.“⁴⁹

ÚV jako řešení by měla být nařízena jen ve vážných případech, kdy se skrz jiná opatření nepovedlo sjednat nápravu a výchova dítěte je ohrožena. „Jinými opatřeními jsou napomenutí, dohled, omezení a uložená povinnost využít pomoci odborného poradenského zařízení. Před nařízením ústavní výchovy má

⁴⁶ Mulheir, G., Gyllensten, L., Klusáček, J., *Komplexní analýza systému péče o ohrožené děti v Pardubickém kraji*. Londýn, Praha: Lumos, 2012.

⁴⁷Leichtman, M.; Leichtman, M.L. *Facilitating the transition from residential treatment into the community: I. The problem*. ResidentialTreatmentforChildren&Youth, 2001, 19.1: 21-27.

⁴⁸ Sunseri, P.A., *Familyfunctioning...*, s 33-54.

⁴⁹ Bechyňová, V. - Konvičková, M., *Sanace rodiny*, s. 9.

soud přezkoumat, zda není možné výchovu dítěte zajistit náhradní rodinnou péčí, která má mít přednost před výchovou ústavní.⁵⁰ Právo zdůrazňuje, že pracovníci OSPOD by měli „aktivně vyhledávat ohrožené děti, působit na rodiče tak, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, pomáhat rodičům řešit výchovné problémy, poskytovat nebo zprostředkovat jim poradenství,⁵¹ nicméně OSPOD nemají takové personální vybavení, aby mohly rodinám poskytnout takto intenzivní terapeutickou a poradenskou činnost. Není výjimečná situace, kdy jeden pracovník OSPOD pracuje s 400 i více rodinami ročně.⁵²

Ačkoliv je v ČR po právní stránce prostor k rozvoji neústavní péče, zatím se nedaří tuto péči prosazovat. Pro všechny orgány zapojené do rozhodování, včetně soudů, je nejsnazším postupem desetiletí tradované umístění dítěte do ÚV. Nestátní organizace vytváří alternativní modely péče, ovšem spolupráce se státními orgány pro ně nebývá snadná.⁵³

Podle průzkumů se ukazuje, že není jediným pozitivním výsledkem intenzivní práce s rodinou, když dítě není umístěno do zařízení ÚV, případně se z něj domů může v co nejkratším čase vrátit. Výsledkem v rámci udržitelnosti kvalitativních změn v rodině je skutečnost, že se snížila míra rizikového chování dětí a mládeže, což úzce souvisí s omezením sociálně patologických jevů ve společnosti. Pomoc rodině v jejím přirozeném prostředí má nepřímý pozitivní vliv také na vzdělanost, zaměstnanost ČR, a v neposlední řadě také na finance státního rozpočtu. Výzkum Sunseriho uvádí, že ústavní péče patří mezi nejdražší programy pro děti s rizikovým chováním. Když porovnáme

⁵⁰Matoušek, O. a kol., *Sociální práce v praxi...*, s. 32.

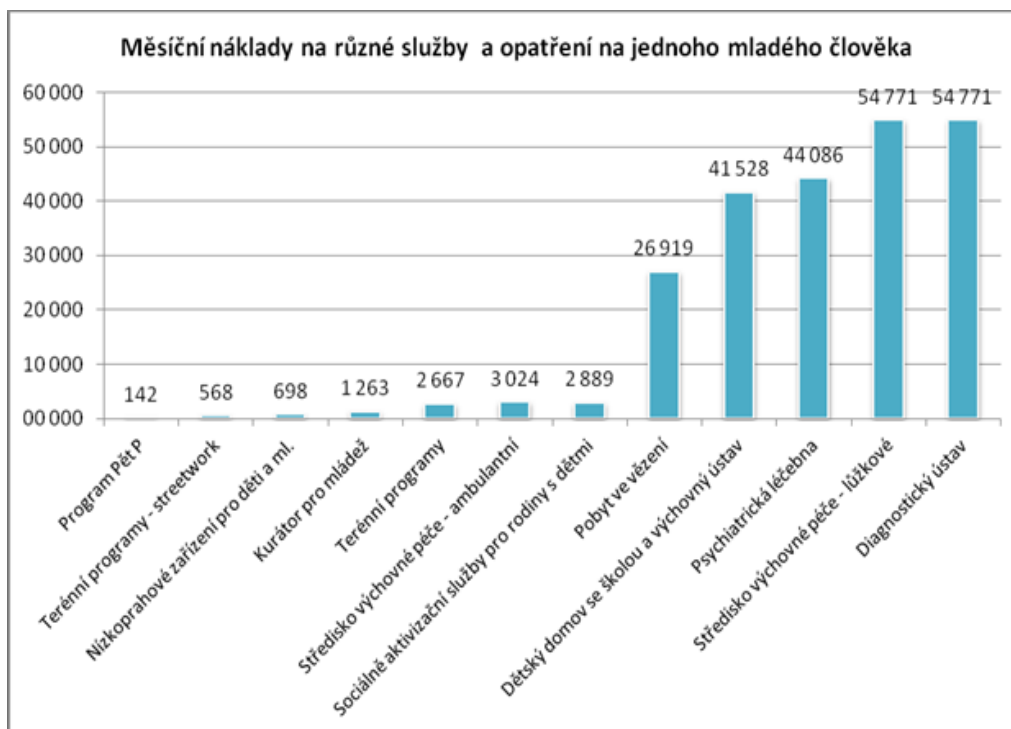
⁵¹ Tamtéž, str. 32.

⁵²Tamtéž, s. 32.

⁵³ Tamtéž, s. 32.

i míru efektivity ÚV a práce s rodinou, je jasné, že orientace na celou rodinu v prevenci rizikového chování je zásadní.⁵⁴

Pro zajímavost uvedme porovnání nákladnosti programů určených k snížení či vymizení rizikového a kriminálního chování dětí a mládeže v ČR.⁵⁵

Závěrem této kapitoly je nutno říci, že „vždy budou existovat situace, kdy bude nejlepším způsobem pomoci dítěti jeho alespoň dočasné oddělení od rodičů.“⁵⁶

⁵⁴ Sunseri, P.A., *Familyfunctioning...*, s 34.

⁵⁵ Jeráčková, A., Klusáčková, M., Klusáček, J., *Srovnávací analýza...*, s. 96.

⁵⁶ Bechyňová, V., Konvičková, M., *Sanace rodiny*, s. 15.

3. Role rodiny v prevenci rizikového chování

V dnešní době lidé nezakládají rodinu ani tak kvůli reprodukci populace či jinému prospěchu společnosti, jako spíše kvůli uspokojování citových potřeb partnerů, nikoli potomstva. Rodina postavená na citové angažovanosti partnerů je nestabilní. City jsou velmi křehkým poutem a tak se i rodina stává křehkou institucí.⁵⁷

Posledních čtyřicet let v západní Evropě výrazně klesá počet sňatků a porodnost, stoupá rozvodovost, roste počet bezdětných partnerství. Pokud lidé vstupují do manželství, tak stále ve vyšším věku, zároveň klesá počet lidí, kteří po rozvodu znovu vstupují do manželství. Zvyšuje se počet rodičů, kteří spolu mají dítě bez sňatku.⁵⁸

Je tedy patrné, že rodina jako taková prochází velkou proměnou, a je třeba se naučit s touto novou rodinou pracovat.

Křehkost rodiny je nutno kompenzovat v zájmu ochrany dětí v případech vážných rozepří mezi partnery. Děje se tak skrze nástroje státu a systém náhradní rodinné péče.⁵⁹

Klasická definice rodiny uvádí, že je to „malá společenská skupina složená ze dvou dospělých členů opačného pohlaví a jejich potomků.“⁶⁰

Ale tato definice není dostačující, jelikož do rodinného kruhu vstupuje ve skutečnosti mnohem více lidí, například známí a prarodiče, kteří svým způsobem mohou též rodinu významně ovlivňovat a zasahovat do jejího chodu. Jak je zmíněno výše, existují rodiny pouze s jedním rodičem nebo rodiny, kde je pouze jeden rodič vlastní, druhý nikoliv, případně s dětmi

⁵⁷ Matoušek, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*, s. 181.

⁵⁸ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 39.

⁵⁹ Matoušek, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*, s. 181-182..

⁶⁰ Langmaier, J. a kol., *Dětská psychoterapie*, s. 170.

adoptovanými, dětmi v pěstounské péči. Vzhledem k realitě je tudíž vhodnější užít definici: „rodina přirozená (primární) je malá sociální skupina sui generis složená z jedinců různého pohlaví a věku, kteří žijí ve vztazích zaměřených na uspokojování základních biologických, psychologických, sociálních a duchovních potřeb, a jsou v těchto ohledech na sobě navzájem závislí.“⁶¹

Z této definice již o funkci rodiny víme mnohem více. Je jasné, že v této malé skupině existuje především rovina vztahová, v níž se odehrává celý život rodiny. To je dáno právě onou vzájemnou závislostí. Naplňování všech potřeb všech členů rodiny se odehrává ve vztazích, a právě tam vznikají nejčastější problémy dětí a mládeže, jak ukázal i výzkum k této práci.

Pro práci s rodinou z toho vyplývá, že je nutno brát v potaz všechny její interní i externí členy a činitele, které mohou mít nebo mají vliv na to, co se v ní děje.

Pokud pracujeme s jednotlivcem, nesmíme zapomínat na to, že je součástí rodiny, která ho nějakým způsobem zformovala.

Rodinu jako významný faktor rizikového chování dětí a mládeže uvádí mnoho zahraničních i českých výzkumů a autorů.⁶²

⁶¹ Langmaier, J. a kol., *Dětská psychoterapie*, s. 170.

⁶² Terzian, M. A. a kol., *Preventing...* s. 3.

Curry, J. F. *Outcome research on residential treatment: Implications and suggested directions*. In: American Journal of Orthopsychiatry, 1991, 61.3: 348-357.

Leichtman, M.; Leichtman, M.L. *Facilitating the transition from residential treatment into the community: I. The problem*. Residential Treatment for Children & Youth, 2001, 19.1: 21-27.

Frensch, K.M. - Cameron, G. *Treatment of choice or a last resort? A review of residential mental health placements for children and youth*. In: Child and Youth Care Forum. Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers, 2002. p. 307-339.

McCord J., Tremblay R.E., eds., *Preventing antisocial behavior...*, s. 117-138.

Sunseri, P.A., *Family functioning...*, s. 33-53.

Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, 336 s.

3.1 Co děti potřebují získat od rodičů (Potřeby dětí v rodině)

K popisu potřeb dítěte nám dobře poslouží koncept pro podrobné vyhodnocování situace dítěte a rodiny. Jedná se o materiál pocházející z Anglie a Walesu, tzv. „Rámec pro posuzování životní situace dětí a rodin v nouzi (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families – Department of Health, 2000).“⁶³

Vyhodnocovací rámec

V České republice je rozpracován organizací Lumos, která modifikovala původní materiály pro potřebu místních pracovníků s rodinou. Jedná se o originální soubor nástrojů vyhodnocování, s výjimkou pomocných dotazníků

⁶³ „Framework for the Assessment of Children in Need and their Families – Department of Health“, 2000.

NAVRÁTIL, Pavel. 2007. *Posouzení životní situace: úvod do problematiky*. In Sociální práce/Sociálna práca. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Č. 1/2007, str. 80.

a škál.⁶⁴ Materiály jsou využívány k podpoře především OSPOD a jsou volně dostupné na internetu.⁶⁵

Děti od rodičů potřebují získat především pocit bezpečí a jistotu přijetí. Míra jistoty a bezpečí v rodině má vliv na vývoj identity dítěte. Rodiče toto poskytují citovým poutem a laskavostí, ale také vedením a nastavením hranic dítěti, které pak ví, odkud kam se může pohybovat. Hranice by neměly být ani příliš přísné, ani příliš volné. Dítě se učí, jak bude jednat v ostatních sociálních vztazích.

Důležitá je společná činnost dítěte a rodiče. Rodič tak dítě stimuluje a pomáhá rozvíjet.

Neméně důležité je i zajištění tělesných a materiálních potřeb, jako je péče o zdraví, podpora dítěte k samostatnosti, zajištění adekvátního bydlení, apod.

3.2 Co rodičům brání naplňovat potřeby dětí

Na rodinu jsou kladeny, jak vidíme, poměrně vysoké nároky v tom, co by měla svým členům zajistit. Nemá jednoduchý úkol. Stejně tak jako na chování dítěte působí mnoho faktorů, tak tyto působí i na rodiče a ovlivňují jejich vztah k dětem. Důležitým prvkem je především kvalitní vztah mezi partnery. Ten je tvořen mnoha podmínkami.

S. Kratochvíl uvádí následující vnitřní a vnější faktory. Do vnitřních můžeme zařadit osobnosti manželů, jejich charakterové rysy, různé abnormální rysy (například poruchy osobnosti, závislost); původní rodinu partnerů; hodnotový systém a vzájemná očekávání (a jejich naplnění či zklamání); zda se jedná či nejedná o závislostní vztah; míru citové blízkosti, důvěrnosti, vášně a oddanosti; sexuální soužití; vývojové stadium manželství, zda se nachází ve vývojové krizi, o kolikáté manželství partnerů se jedná. Dále způsob trávení

⁶⁴ *Podrobné vyhodnocování...*, s. 6.

⁶⁵ www.vyhodnocovanipotrebdeti.weebly.com

volného času; rodinné hospodaření, rozdělení domácích prací. Neméně vlivná je výchova dětí, rozpory ve výchově, abnormální či nevlastní dítě.

Mezi vnější faktory řadí současný vztah s rodiči a dalšími příbuznými, kontakt s přáteli, známými a sousedy; zda jsou rodiče zaměstnáni nebo studují, stavbu rodinného domu, nemoc.⁶⁶

Je sice pravda, že Kratochvíl nehovoří o rodičovství ale o manželství, a jsou i manželství bezdětná, ale i tak kupodivu nevěnuje přílišnou pozornost vnějším vlivům, které dle mínění autorky této práce nelze přehlížet. Jsou to chudoba,⁶⁷ společenská izolace, nezaměstnanost, nejistota bydlení.⁶⁸ Dále pak skutečnost, že rodič je nezletilý či ve věku blízkém zletilosti; žije sám; vyrůstal v zařízení ÚV; počaté dítě je nechtěné, je nahlíženo jako překážka vedení života rodiče.⁶⁹

„Stres aktuálně působící na rodinu a v rodině ... může být činitelem, který uvolní chování, jež by za jiných okolností rodič mohl mít pod kontrolou.“⁷⁰

Výše zmíněný výskyt problémů může znamenat, že dítěti nebude věnována pozornost a péče, kterou potřebuje.

Učit rodiče jak zvládat stres, komunikovat jasná očekávání, mít jasně nastavené hranice a odměňovat kladné chování má vliv na ochranu a odrazování dětí a mladistvých od rizikového chování.⁷¹

Práce s rodinou a jejími problémy má tedy velký význam pro budoucnost dětí.

⁶⁶ Kratochvíl, S., *Manželská terapie*, s. 81-175.

⁶⁷ Matoušek, O. - Matoušková, A., *Mládež a delikvence*, s. 99.

⁶⁸ Matoušek, O. a kol., *Sociální práce v praxi...*, s. 30.

⁶⁹ Bechyňová, V. - Konvičková, M., *Sanace rodiny*, s. 104.

⁷⁰ Matoušek, O. a kol., *Sociální práce v praxi...*, s. 30.

⁷¹ Terzian, M. A. a kol., *Preventing...* s. 3.

Zajímavým faktem je důležitost zapojení otce do terapeutického procesu v rodině. Jeho role má význam pro podporu matky i pro jeho vztah k dítěti.⁷²

⁷² Bechyňová, V. - Konvičková, M., *Sanace rodiny*, s. 108-109.

NAVRÁTIL, Pavel. *Posouzení životní situace: úvod do problematiky*. In: Sociální práce/Sociálna práca. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Č. 1/2007, str. 72-86.

4. Definice Sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a jejich činnost

4.1 Dle zákona

Tyto služby jsou poskytovány státem a neziskovými organizacemi díky poměrně novému a velmi zásadnímu zákonu o sociálních službách.

SAS jsou v zákoně č. 108/2006 Sb. uvedeny paragrafem 65. Řadí se mezi služby sociální prevence. Ty se snaží zabránit sociálnímu vyloučení lidí z jakýchkoliv možných důvodů. „Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.“⁷³

„Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.“⁷⁴

Uvedme detailnější popis činností:

a) Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Pomoc rodičům k tomu, aby dokázali a mohli využít svá práva a možnosti, a zároveň vedení rodičů k postupnému přebírání zodpovědnosti a iniciativy v této oblasti.

b) Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti.

Praktický nácvik dovedností k výchově dítěte, rodičovského a partnerského chování, vedení domácnosti, hospodaření s financemi, atp. Metoda k osvojení dovedností je především rozhovor a podpora k reflexi změn. Zároveň jsou rodiče motivováni např. k udržení zaměstnání, platbám inkasa atp.

⁷³ Zákon č. 108/2006 Sb. § 53

⁷⁴ Zákon č. 108/2006 Sb. § 65

c) Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

Podpora rodičů i dětí ke kontaktu s vnějším světem – pro matky na MD jsou to třeba mateřská centra, pro děti volnočasové aktivity, např. nízkoprahová zařízení. Zdůraznění významu kontaktu dítěte s jeho vrstevníky – aby si našlo dobré přátele dřív, než je začne hledat v problematických skupinách.

d) Sociálně terapeutické činnosti.

Zde lze v případě zájmu využít psychoterapeutických služeb. Nejčastější žádosti jsou o rodinnou, párovou a individuální terapii, která je bezplatná. Tuto poskytují například střediska výchovné péče, městská centra sociálních služeb, privátní psychologové pod pojišťovny.⁷⁵

„Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte, a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Konkrétně se jedná o činnosti směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění, nebo umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů. Nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení pro výkon ÚV.“⁷⁶

SR je tedy už zákonem uvedena jako služba preventivní, dá se tedy předpokládat, že ji můžeme vztáhnout i na prevenci rizikového chování dětí a mládeže, i když to není nikde explicitně vyjádřeno.

⁷⁵ Bechyňová, V. - Konvičková, M., *Sanace rodiny*, s. 33-34.

⁷⁶ Tamtéž, s. 18.

4.2 Způsoby prevence rizikového chování

„Primární prevencí se rozumí veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojených s rizikovými projevy chování, případně minimalizovat jejich negativní dopad, včetně dalšího šíření, nebo tyto problémy oddálit do co nejpozdějšího věku.“⁷⁷

Tento typ preventivních programů pro rodiny se v ČR příliš nevyskytuje. Některé zahraniční programy pracují s ženami těhotnými, případně hned po narození dítěte.⁷⁸ Takové programy by mohly být inspirací do budoucna.

„Sekundární prevence je předcházení vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování. V tomto pojetí je sekundární prevence název pro včasnou intervenci, poradenství a léčení. Má za cíl podporu a pomoc vést smysluplný a spokojený život.“⁷⁹

SAS působí především v této oblasti prevence. Je to dáno i tím, že SAS často kontaktuje až OSPOD, a do péče OSPOD se ve většině případů dostávají děti, u kterých se již problém projevil.

„Terciární prevence je zaměřena na osoby, které nejsou schopny či ochotny se rizikového chování vzdát. Cílem je tedy realizace specifické intervence a opatření vedoucích ke změně rizikového chování, jež by mohlo mít za následek poškození zdravotního stavu nebo jejich sociální situace. Jedná se o předcházení následků, dalším škodám rizikového chování.“⁸⁰

V oblasti terciární prevence SAS příliš nepůsobí, rozhodně ne záměrně. Nicméně nastávají situace, kdy může být účinnou službou i v takových případech (příkladem Příklad 3 na straně 40).

⁷⁷ <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>

⁷⁸ Matoušek, O. a kol., *Metody a řízení sociální práce*, s. 198.

⁷⁹ <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>

⁸⁰ <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>

4.3 Farní charita Litomyšl – Sanace rodiny

„Farní charita Litomyšl působí na litomyšlsku od 8. února 1993. Má statut církevní právnické osoby; jejím zřizovatelem je Biskupství královehradecké. Farní charita Litomyšl je členem sítě nestátních neziskových organizací, sdružených v Charitě Česká republika, která je největším nestátním poskytovatelem sociální zdravotních služeb České Republice. Charita Česká republika je členem mezinárodní sítě charitních organizací evropských zemí Caritas Europa a celosvětové sítě Caritas Internationalis. Všechny služby Farní charity Litomyšl jsou koncipovány tak, aby podporovaly setrvání potřebných lidí v jejich domácím prostředí, zachování jejich sociálních vazeb, vlastního životního stylu i zvyklostí, a pomáhaly předcházet všem formám sociálního vyloučení lidí, kteří z důvodu nemoci, věku či jiného handicapu přestávají být soběstační.“⁸¹

Služby, které Farní charita Litomyšl (dále jen FCHL) poskytuje a přímo se vztahují k tématu této práce, jsou: farní šatník, potravinová pomoc, programy zajišťované dobrovolníky - program Michael,⁸² doučování, poskytování dobrovolníků nízkoprahovému zařízení pro děti a mládež v Litomyšli.

V budově FCHL působí občanská poradna řízená Oblastní charitou Polička.

Služba Sanace rodiny (dále jen SR) funguje od 1. 2. 2011. Příprava této služby probíhala od jara 2010. FCHL byla oslovena Pardubickým krajem. Konkrétně za tímto projektem stojí pan Bc. Miloslav Macela, tehdy radní pro sociální otázky. Začal se zabývat problematikou umístování dětí do ústavů, pokusil se o transformaci systému péče o ohrožené děti. Hodně spolupracoval s různými organizacemi, a protože působení Charity znal, oslovil ji, především z důvodu, že Charita má dobře vybudovanou síť služeb i kontaktů.

Jak lze vidět z výše uvedené charakteristiky služeb, jež FCHL poskytuje, je nasnadě, že služba SR do jejího hodnotového systému zapadla. Práce s rodinou v jejím vlastním prostředí a udržení rodiny pohromadě se vedení

⁸¹ <http://litomysl.charita.cz/kdo-jsme/>

⁸² Program je určen dětem ve věku 10-14 let, které si těžko hledají kamarády. Dobrovolník s dítětem tráví čas dle přání dítěte. *Výroční zpráva FCHL 2011*, s. 18.

jevilo jako dobrý krok pro oblast Litomyšlska, řeklo tomuto projektu ano. Nová ředitelka FCHL nastoupila do vedení v listopadu 2010. Tři měsíce nato služba SR zahájila své působení.

Službu SR poskytuje sociální pedagog a sociální pracovník (oba na částečný úvazek). Forma je terénní i ambulantní, služba je dostupná v pracovní dny od 7 do 18 hodin převážně v domácím prostředí rodiny. V kanceláři se odehrává asi desetina konzultací, většinou jde o první kontakt s klienty.

Cílovou skupinou jsou „rodiny s dětmi do 18 let věku nejmladšího dítěte nebo do ukončení jeho středoškolského studia, které žijí v Litomyšli a spádových obcích a potřebují podporu při obnově svých základních funkcí nebo usilují o navrácení dítěte z ústavní výchovy.“⁸³

Financování probíhá skrz dotace MPSV.

Počet klientů 2011: 25, počet rodin 6.⁸⁴

Počet klientů 2012: 61, počet rodin 19.⁸⁵

Pracovníci například asistují při předávání dítěte rozvedenými rodiči, doprovází rodiče při jednání ve škole, na úřadech, vozí klienty do lékařských zařízení, vytváří a rozšiřuje rodině síť zdrojů pomoci.

Rodina, v níž jsou problémy, přijde do kontaktu většinou s více než jednou institucí, a jednotlivé instituce o sobě často neví. Stavebním kamenem SR je rozhodně spolupráce všech institucí zapojených do práce s rodinou.

Většinou je to škola, OSPOD, zařízení pro výkon ÚV, policie, lékař, pracovník PPP. Zatím neexistuje závazná metodika, která by upravovala existenci multidisciplinárního týmu a funkce a povinnosti jeho jednotlivých členů. Záleží jen na institucích, respektive na konkrétních zaměstnancích, zda a v jaké míře

⁸³ *Výroční zpráva FCHL 2011*, s. 14.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 15.

⁸⁵ *Výroční zpráva FCHL 2012*, s. 15.

budou ochotni ke spolupráci. Není-li dobře nastavena tato spolupráce, může se stát, že pomoc rodině nebude efektivní. Mezi zainteresovanými pracovníky často chybí vzájemný respekt, akceptace, dodržování dohodnutých pravidel, autenticita, podceňuje se týmová spolupráce.

Pro SR je důležitá především spolupráce s OSPOD, jelikož často je to právě OSPOD, kdo SR osloví a přizve do rodiny. Tím, že je OSPOD státní organizace, a jako jediná má pravomoc odebrat dítě z rodiny, bývá pro rodinu spíše „strašákem“, kdežto pracovníci SR se mají stát spíše partnery. Je tedy důležité, aby SR věděla, co OSPOD po rodině chce, a OSPOD věděl to, co SR v rodině dělá, aby se vzájemně informovaly o pokrocích a selháních, a aby jejich požadavky na rodinu byly vyvážené. Pokud má rodina za úkol například vylepšit komunikaci se školou, je vhodné, aby jí pracovníci z různých organizací byli vzorem ke spolupráci. Pokud se vyškolení profesionálové nejsou schopni mezi sebou dohodnout, je zatěžko chtít to po multiproblémové rodině.

a) Vybrané metody a techniky

1. prvky ze systemických přístupů jako inspirace
2. škálování
3. nejdůležitější technika: rozhovor
4. techniky z mediačních kurzů
5. zrcadlení emocí
6. edukační prvky (hospodaření s penězi, vypisování složenek, vyplňování formulářů, psaní životopisů, úklid, vaření, ukázat rodičům, jak se učit s dětmi, atd.)
7. práce se zdroji v okolí rodiny
8. prvky narativní psychoterapie
9. komunikační i tvořivé techniky při práci s dětmi

10. techniky práce s třídním kolektivem
11. nevěnují se problematice související s diagnostikou

Oba pracovníci dovedně využívají zkušenosti ze studií, výcviků, kurzů, workshopů, a také z toho, že mají další zaměstnání.

b) Pořádání kolegií

Podle potřeby se několikrát do roka konají kolegia - oblastní setkání. Spočívají v tom, že se sjedou zástupci služby SR z několika nejbližších Charit. Pracovníci mají možnost sdílet své zkušenosti, řešit metodiky služby, změny v zákonech, spolupráci s OSPOD apod. Je to praktické i v tom smyslu, že pokud chce nějaká FCH zakládat službu SR ve své farnosti, má takto možnost požádat ty, kteří již jsou v zaběhlé službě o pomoc, radu, podporu. Je vidět, že jednotlivé Charity pro sebe nejsou konkurencí.

Pokaždé se konají v prostorách jiné Charity. O program se stará pracovnice FCHL. Předem rozesílá možná témata a otázky, o kterých by bylo možno hovořit, ostatní mohou doplnit své návrhy. Podle toho se dopředu určí program a pracovnice FCHL se ho potom drží. Setkání trvá okolo tří hodin.

Jednoho setkání v Chotovicích jsem se v rámci výzkumu zúčastnila. Sešlo se 20 lidí. Mluvilo se o různých problémech, mj. i o spolupráci s ostatními orgány, hlavně s OSPOD.

5. Výzkumné cíle a otázky

Výzkumným cílem je prozkoumání, zda a jakým způsobem může mít práce SAS vliv na rizikové chování mládeže.

Výzkumné otázky:

1. Přispívá SAS k prevenci rizikového chování mládeže?
2. Pokud přispívá SAS k prevenci rizikového chování mládeže, jakým způsobem
3. Za jakých podmínek přispívá SAS k prevenci rizikového chování mládeže?

6. Metodologie

Zvolila jsem kvalitativní výzkum a metodu polostrukturovaného rozhovoru. Cílem takového rozhovoru „je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu.“⁸⁶

Chtěla jsem hlouběji porozumět různým souvislostem, a polostrukturovaný rozhovor toto umožňuje lépe než dotazník. Také dává oběma stranám prostor k pružnější reakci v odpovědích. Tento předpoklad se během rozhovorů jednoznačně potvrdil.

Měla jsem předem připravené otázky, ale striktně jsem se jich nedržela. Tyto jsou v příloze č.2. Některé se ukázaly jako zbytečné, jiné mi chyběly. Rozhovory jsem nahrávala a ze zvukového záznamu vznikla tato část práce. Shrnutí rozhovorů je v příloze č. 3. Od všech dotázaných jsem bez problémů získala svolení k nahrávání.

Uskutečnila jsem celkem 8 rozhovorů. Tři s pracovníky SAS Farní charity Litomyšl, pět se zástupci dalších subjektů, které se zabývají prací s mládeží a prevencí rizikového chování – jednalo se o OSPOD, základní školu, NZDM a SVP. Seznam provedených rozhovorů je uveden v příloze č. 1.

⁸⁶ Švaříček, R. a kol., *Kvalitativní výzkum...*, s. 13.

7. Výsledky

7.1 Vliv práce SAS s rodinou na prevenci rizikového chování mládeže

Exaktně tuto tezi doložit nelze, jelikož respondenti nemají k dispozici statistická data ani potřebné množství zkušeností, které by tuto potvrdily. (R1, R5) Ovšem kladný názor na to, že SR vliv na delikvenci dětí a mládeže má, zastává většina dotázaných. (R1, R3, R6, R8) Vedoucí SR pozoruje pozitivní vliv SR u rodin, v nichž se tato problematika vyskytuje. (R2)

Služba SR se dříve na prevenci rizikového chování dětí nezaměřovala. Ale jakmile se začne s rodinou pracovat, problémů se objeví více, bývají mezi sebou provázané. Vedoucí OSPOD je přesvědčena o tom, že práce s rodinou má smysl. (R4)

Případ 1

Chlapec nechodil do školy. Díky spolupráci se SR začal do školy docházet, a tak nemusel nastoupit do výchovného ústavu. Ale momentálně se nedá říci, že z něj vyroste spořádaný občan, a problémy mít nebude, to bude možno říct třeba až za 30 let. V tuto chvíli je to jen kluk, který začal chodit do školy. (R1)

7.2 Jakým způsobem může přispívat SAS k prevenci rizikového chování mládeže

7.2.1 Napomáhá smysluplnému trávení volného času

Podkapitola 2.6.2 o vrstevnících se zabývá negativním vlivem neformálních vrstevnických skupin na rizikové chování.

SR může mít pozitivní vliv na prevenci rizikového chování tím, že jednou z jejích činností je vést členy rodiny k smysluplnému trávení volného času. (R2) Volný čas nemusí děti trávit „poflakováním“ a delikventním jednáním. (R3, R7) Snahou SR je vést rodiče k pochopení významnosti trávení volného

času otázkami, tak, aby na to přišli sami, než jim to nařizovat. Člověku se lépe koná, když sám zná význam a hodnotu činu, než když mu to někdo nařídí. To je výhodou SR oproti OSPOD, který nemá čas se rodině věnovat intenzivně, a tak spíše nařizuje. Po nějaké době jsou vidět pozitivní změny v postoji rodičů k dětem.

Děti mohou využít služeb NZDM, nebo chodit někam do kroužku, na hřiště, jet na příměstský tábor. Rodiny tyto aktivity využívají. (R3) Rodiče jsou za NZDM vděční, jelikož je to bezpečné prostředí s jasnými pravidly a o děti je dobře postaráno. Ovšem někteří z rodičů mají obavy, aby dítě nechodilo do NZDM příliš často, jelikož by mohlo vynést z rodiny nějaké informace. (R7) ZŠ využívá služby poskytované FCHL i službu NZDM. (R6)

7.2.2 Předcházení stigmatizaci

Ředitelka FCHL uvádí dva případy, které ilustrují, jak práce SR může předcházet stigmatizaci.

Případ 2

U jednoho mladistvého byl problém s jistým delikventním chováním. Konala se případová konference, kde byla SR, škola, OSPOD a policie. Shodli se, že s rodinou začne spolupracovat SR a pokud se problém nezlepší, SR ustoupí a případ předá policii. Po nějakém čase doprovázení SR této rodiny mladistvý zanechal delikventního chování a nemuselo se tak přistupovat k restriktivním opatřením. Nebylo třeba chlapce kriminalizovat. (R1)

Případ 3

Chlapec na speciální škole spáchal sexuální delikt. Byla navázána spolupráce s pracovníkem SR, který chlapce doprovázel na psychiatrii. Chlapec sice dostal podmíněný trest, ale díky fungující spolupráci nešel do vězení, a bylo tak zabráněno negativnímu procesu prizonizace. (R1)

7.2.3 Podpora vzdělávání

Kapitola 2.6.1 o vlivu školy se zabývá významem komunikace mezi rodinou a školou.

Častým jevem vyskytujícím se u dětí s rizikovým chováním je problematika spojená se školní docházkou a plněním školních povinností. SR pomáhá komunikaci mezi žákem, školou a rodinou, případně i OSPOD. SR má možnost škole zprostředkovat náhled do rodiny žáka, pracovník SR vidí i to, co se děje mimo školu. Tak mají vyučující možnost poznat kořeny problému dítěte, a tudíž i jeho možnosti v tom smyslu, co po něm mohou vyžadovat, a co naopak v silách dítěte není. Proto učitelé rádi se SR spolupracují. (R2, R6) Zároveň se někdy stává, že škola na rodinu dítěte s problémem nazírá špatně a vážne komunikace. Dítě potom často do školy nechce chodit, jelikož je dotazováno, proč se jeho rodiče nedostavili na třídní schůzky, proč nepodepsali, co měli, atd. Rodiče do školy nechtějí, jelikož nechtějí poslouchat, co zase jejich dítě provedlo. SR dobře funguje k podpoře této komunikace. (R2, R4)

Případ 4

Povedlo se upravit komunikaci mezi rodiči, dítětem a školou. Učitelé se naučili, že dítě nemůže za to, co dělají či nedělají jeho rodiče. Pokud učitelé chtějí s rodinou komunikovat, musí to dělat jinak, a nesmí se chovat k rodičům jako k dítěti. Díky angažovanosti SR byla nastavena pravidla, což pomohlo. (R4)

Význam pro podporu vzdělávání mají také další programy pod FCHL, a to Michael (dobrovolník kamarád) a Daniel (dobrovolník na doučování). To je velká výhoda propojenosti služeb, a SR je často využívá. (R3) Zájem ze ZŠ je značný i u dětí, jež se SR nespolečují, bylo by třeba více dobrovolníků. (R6)

Ředitelka ZŠ vnímá, že věková hranice, kdy začínají výchovné problémy žáků ZŠ, se neustále snižuje. Dříve se začínaly řešit v sedmých či osmých třídách, nyní je „postrachem“ čtvrtá třída, ale závažné problémy se objevují i dříve. Je to záškoláctví, kouření, vztahové problémy, náznaky šikany. Čím dál více se u dětí objevuje syndrom ADHD. ZŠ má sice možnost zažádat o asistenta pedagoga, ale nemá na něj finance. Se SR se nejvíc řeší záškoláctví. Jako příčinu problémového chování žáků vidí ředitelka ZŠ problémy v rodině. Tvrdí, že kdyby nastala u rodičů změna, byly by děti pohodové. Proto má význam služba SR. Při prvním výskytu rizikového chování ZŠ kontaktuje rodiče. Někteří jsou rádi, že se jim škola ozvala, a v rodině sami záležitost vyřídí. Někteří se různými způsoby vymlouvají. Začátek je tedy na rodičích. Pokud se problém opakuje, je dohodnuta schůzka, které se účastní vedení školy, metodik prevence, třídní učitel, rodič a dítě, a domluví se následující postup. Pokud to nezabere a prohřeškem není drobnost, škola rodině nabídne možnost obrátit se na SR. Pro řadu rodičů je to přijatelné, ale třeba jedna maminka dala dítě na jinou školu. Je to individuální. Než začala působit služba SR, škola měla možnost řešit problémy dětí pouze s rodiči nebo OSPOD. Pokud rodiče do školy přišli, bylo to u některých „divadelní představení“: něco přislíbili, ale nesplnili nic. SR měla původně působit na druhém stupni, ale osvědčila se právě i v práci s nižšími třídami. Škola by zajisté ocenila, kdyby měla SR více zaměstnanců. Zájem o SR mají i ostatní školy. (R6)

7.2.4 Podpora rodičovských kompetencí

a) Nastavuje vzor

Pracovnice SR vidí, že děti přebírají vzorce chování od svých rodičů, případně vychovatelů, a podle nich potom jednájí. Pokud se lidé v dětství naučí řešit spory jen hádkami, pravděpodobně tak budou jednat i v dalších vztazích. Neumějí se s dalšími lidmi domluvit, jelikož neznají jiný způsob komunikace. (R3) SR se snaží nastavit a ukázat rodině vzor, jak by měla fungovat. Na rodinu nevyvíjí žádný tlak. (R4)

b) Nové způsoby, jak řešit problémy

Při práci s rodinou SR hledá převážně její způsoby řešení problémů. Je to zároveň preventivní opatření, rodina přichází na nové způsoby, jak problémy řešit. Děti se taky naučí, že je možné něco nezvládat a v takové situaci poprosit o pomoc. (R2, R3, R4, R8)

c) Hranice a řád

Pracovníci SR pomáhají rodičům nastavovat dětem hranice, zavést řád a pravidla. Podobně v kapitole 3.1 o rodině. Děti toto potřebují ke své ochraně. (R2, R3, R8) Zmocňováním rodičů k jejich kompetencím umožňuje dětem ustupovat od delikventního chování. (R2)

d) Činnosti s dětmi

Dále spočívá pomoc rodičům v tom, že pracovníci SR s nimi vymýšlejí činnosti, které budou rozvíjet děti i vzájemný vztah dětí a rodičů, například čtení. Také poskytují rodičům pomoc při naplňování doporučení z PPP nebo z logopedie. (R3)

e) Zapojení obou rodičů

Významné je zjištění v důležitosti spolupráce obou rodičů. Pracovníci SR mají zkušenost z několika rodin, kdy se zpočátku pasivní otcové zapojili do

proměny rodiny a v ten moment začala celá rodina fungovat mnohem lépe. Ne vždy ovšem oba rodiče chtějí nebo mají možnost se aktivně zapojit. (R3, R8) Výzkum tak potvrzuje data uvedená v kapitole 3.2.

7.2.5 Pomoc u financí

Vedoucí OSPOD uvádí, že v rodinách s finančními problémy dochází často k tomu, že se uchylují k půjčkám. V ten moment se většina případů dostává do nezastavitelného koloběhu dluhů. S takovými rodinami se řeší insolvence, oddlužení, exekuce. Často se taková rodina dostane k trestné činnosti – například ke krádežím. V těchto rodinách jsou často problémy s péčí o děti a s tím související zvýšený výskyt delikventního chování dětí. Pokud rodiny nemají z čeho vyžít, SR jim nepomůže. (R4)

Možnosti SR poskytnout pomoc ve finančních otázkách jsou omezené, na druhou stranu jejich pozitivní vliv tam určitě je, finanční stránka je jedno z témat, kterým se SR věnuje. Je další oblastí, kde SR působí preventivně.

7.2.6 Vedení rodiny k samostatnosti a zodpovědnosti

Podle názoru vedoucího SR je nejtěžší s klienty projít tu dobu, kdy SR do rodiny vstoupí a začne spolupráce. Zpočátku je třeba s rodinou dělat vše, co se potřebuje naučit, aby byla do budoucna schopna poradit si sama. Je však nutné se včas odpojit, nechat přebírání zodpovědnosti na klientech. Je nutné si toto hlídat, a bývá to těžké.

7.3 Za jakých podmínek může přispívat SAS k prevenci rizikového chování mládeže?

7.3.1 Spolupráce subjektů, které pracují rodinou, dětmi a mládeží

Odborná literatura uvádí kvalitní spolupráci institucí jako významný faktor práce s rodinou.⁸⁷ Každý z respondentů ji potvrdil jako důležitou i významnou. Shodli se na tom, že na Litomyšlsku mezi službami, které s rodinou a rizikovou mládeží pracují, funguje spolupráce velmi dobře, a projevíli radost. Vzájemná důvěra je důležitá. Spolupráce může dobře fungovat i s policií. Jejich práci umožňuje i usnadňuje, že nemusí řešit tuto organizační stránku, různé konflikty apod.

SR je spojení všech služeb a pracovišť, které s rodinou pracují a navázání spolupráce s nimi. SR nemůže fungovat izolovaně. Spolupracuje s OSPOD, základními školami, PPP, psychology, policií, SVP, občanskou poradnou, lékaři. (R1, R3, R4) Navázat spolupráci s těmito organizacemi bylo jedním z prvních úkolů služby. (R1) Ředitelka FCHL se setkává s pozitivními ohlasy na službu SR, také s tím, že taková služba v Litomyšli chyběla.(R1)

V momentě, kdy s rodinou spolupracuje takové množství služeb, je nutné, aby byly jasně vymezeny kompetence. Musí být jasné, co kdo z pracovníků dělá, jakým způsobem si mezi sebou budou vyměňovat informace, jaké informace k čemu slouží. Tato průhlednost je nutná pro pracovníky i klienty. Kvalitní spolupráce se projevuje neblokovaním informací, vzájemným nasloucháním a dodržováním doporučení jednotlivých služeb. Důležitá je vzájemná důvěra. Význam má i to, že se zástupci jednotlivých organizací znají po lidské i profesní stránce a vědí, jak spolu komunikovat, a tak předcházet případným nedorozuměním a konfliktům. Každá z organizací se tak může věnovat tomu, co od ní rodina potřebuje. Například při spolupráci

⁸⁷ Matoušek, O. a kol., *Sociální práce v praxi...*, s. 32.

Bechyňová, V. - Konvičková, M., *Sanace rodiny*, s. 13.

SVP a SR pomáhá SR zabezpečit rodině zázemí, zatímco v SVP je možné věnovat se terapii. (R8) Rodiny vnímají pozitivně spolupráci jednotlivých organizací, je pro ně snazší se orientovat v úkolech a požadavcích. (R1, R2, R3, R5) Je nutno dodat, že pomáhajících organizací by na jednu rodinu nemělo být příliš mnoho. (R8)

Základním prvkem spolupráce SR a ostatních služeb jsou případové konference. Tam mají zástupci různých služeb domluvit výše uvedené. Rozhovorem s dalším zúčastněným odborníkem pracovník získává nové informace, které třídí, třídí si názory, získává nový náhled a vhled do situace rodiny a radí se o další postupu. K druhému setkání bývá pozvána i rodina. Svolat je může SR i OSPOD. Od roku 2014 by se měly případové konference pořádat téměř vždy. (R1, R3)

Míra a kvalita spolupráce závisí především na osobnosti jednotlivých pracovníků. (R1, R2, R4, R8) Spolupráci si respondenti pochvalují a vnímají ji jako smysluplnou. (R1, R2, R3, R4, R5, R6, R8)

Díky komunikaci s ostatními organizacemi poskytujícími SR v jiných městech mohou zaměstnanci z Litomyšle vidět, že ne vždy spolupráce mezi institucemi funguje tak dobře jako zde. Může to být dáno vzájemnými špatnými zkušenostmi nebo právě nejasně rozdělenými kompetencemi. SR pod FCHL čeká rozšíření působnosti a navázání spolupráce s OSPOD z okolních měst. Do kontaktu s ostatními OSPOD SR přichází skrz rozvedené rodiny, kdy každý z rodičů bydlí jinde, nebo děti bydlí v jednom městě a do jiného jezdí do školy. (R1, R2, R8)

OSPOD využívá SR i pod jinými organizacemi než je FCHL (FCH Nové Hradky, Fond ohrožených dětí, Amalthea o. s.), ale největší objem práce zastane FCHL. U ní mají i nejlepší zkušenost. (R4, R8)

Vedoucí SR tvrdí, že spolupráce SR a OSPOD funguje dobře, i když se někdy objeví protichůdné názory. Na OSPOD v Litomyšli stojí pracovníci na straně

klientů. SR se spolu s OSPOD a rodinou snaží najít cestu, jak vyřešit situaci rodiny. Tu má zmapovanou OSPOD, ale rodina mnohem lépe. Pokud si pracovníci OSPOD myslí, že by SR měla s rodinou pracovat jinak, hovoří o tom s pracovníky SR. S některými rodinami může jít práce pomaleji nebo nepřináší žádaný efekt. Na OSPOD pracovníci vidí, že změny nejsou možné všude. S některou rodinou SR nic víc nezmuže. Práce SR má své meze. Pokud není vhodná spolupráce SR s rodinou, OSPOD pokračuje svými metodami, které jsou „poměrně represivní“. Pokud SR odmítá s rodinou pracovat, tak je to v situaci, kdy je míra ohrožení dítěte vysoká, a intervence SR by situaci jen prodlužovala. To může dobře ošetřit OSPOD (např. agresivní otec má zákaz styku, případně jdou matka s dítětem do AD, a práce SR začne, až když se máma s dítětem vrátí domů). Často je odebrání dítěte z rodiny teprve začátkem práce SR s rodinou. (R2, R5) Podobně hovoří kapitola 2.6.6 o ústavní výchově.

Dobrá je kombinace OSPOD a jiných služeb. OSPOD stojí spíše z pozice moci, a další organizace spíše jako přímá podpora rodiny. Někteří klienti zpočátku nemají o službu SR zájem, ale pokud tomu porozumí jako šanci, zjistí, že služba není o tom, že jim domů pořád někdo chodí a hrozně jim zasahuje do soukromí. SR je založena na dobrovolnosti. Rodina má možnost vidět pozitiva spolupráce se SR, některé z rodin si SR na OSPOD chválí. (R4 R5,R8)

Podle pracovníků OSPOD má vliv na pozitivní zkušenost OSPOD se SR skutečnost, že OSPOD nemá takové personální zabezpečení, aby mohl pracovat se všemi rodinami, které to potřebují, případně aby se jim mohli zaměstnanci OSPOD věnovat intenzivně. (R5)

Drobnou obtíží je skutečnost, že spolupráce mezi organizacemi je administrativně špatně vykazatelná, ačkoliv má veliký význam. Špatná vykazatelnost se špatně účtuje. Přitom pracovníci OSPOD nemají dostatek

prostoru k práci s rodinou kvůli neustále se zvyšujícímu množství administrativy. (R5)

Bylo by potřeba více zaměstnanců OSPOD i SR. (R5) Podobně v kapitole 2.6.6 o ústavní výchově.

7.3.2 Kvalita zaměstnanců

Podle ředitelky FCHL je osobnost zaměstnanců nesmírně důležitá, jelikož především zaměstnanci tvoří tuto službu. Jaký je zaměstnanec, taková je potom služba. Bylo klíčové najít dobré pracovníky. V SR musí být pracovník nesmírně tvůrčí, všestranný. Vzhledem k místním závažným problémům, jako je domácí násilí, sexuální problematika, předrozvodová, rozvodová a porozvodová řízení je nutné, aby tady pracovali „nadupaní“ zaměstnanci. Mají odpovídající vzdělání (sociální pracovník a speciální pedagog), sebezkušenostní výcviky, různé kurzy a jsou zkušení. Oba zaměstnanci jezdí na různá školení, naprosto automatická jsou supervizní setkání. (R1) Oba zaměstnanci absolvují pět supervizí ročně, a pokud by potřebovali, mohou požádat o nějakou navíc. Zároveň oba dovedně využívají zkušenosti ze studií, výcviků, kurzů, workshopů. Taky oba těží z toho, že mají ještě další zaměstnání. Obohacuje to jejich „dílnu“. (R2)

Stejně jako je důležitý výběr zaměstnanců, je důležitá i role vedení organizace poskytující službu SR. Ředitelka FCHL je ochotna udělat si na zaměstnance čas, podporuje je v dalším vzdělávání. (R2, R3)

Rozdíly v práci SR pod různými charitami jsou dány regionálně a problematikou převažující v té které oblasti, klientelou, spoluprací s ostatními službami. Rozdílná problematika vyžaduje rozdílné pracovníky. (R1)

Podle názoru vedoucí OSPOD hraje osobnost pracovníka v sociálních službách velkou roli při posuzování situace v rodině a míry ohrožení dítěte. Pokud

přijdou dvě pracovnice do jedné rodiny, může se stát, že jedna pracovnice situaci zhodnotí kladně, zatímco druhá bude uvažovat o odebrání dítěte, případně o jiném výchovném opatření. Záleží hodně na tom, jak mají pracovníci nastavenou normu. Pracovníci SR mají velikou toleranci pro rozpoznání stavu rodiny, kdy je možné v ní děti nechat a intenzivně s rodinou pracovat, a kdy už je třeba zasáhnout nějakým právním opatřením. Pokud je to rodina, která je na hranici, SR se snaží, aby to v ní začalo fungovat. (R4)

7.3.3 Očekávání od dětí a rodiny

Respondenti se shodli na tom, že za úspěch je možno považovat další nezhoršování situace. (R1, R3, R6, R7, R8) Je velmi nepravděpodobné, že by se rodina, případně dítě, staly najednou dokonalými. Východiskem je předpoklad, že lidé se moc nemění, a že změny jsou spíše dílčí. (R1)

Šance rodiny jsou podporovány i očekáváním pracovníků. Ta mohou někdy působit jako nízka, ovšem často jsou pouze realistická. Nemít nereálná očekávání je klíčové. (R1, R6, R8)

Ředitelka FCHL vnímá, že zaměstnanci SR mají občas nereálná očekávání od svých klientů. Práce s rodinou může být pro pracovníky SR frustrující, jelikož ne vždy se situace v rodině lepší tak, jak by si přáli, případně postupuje moc pomalu. V takových chvílích je dobré pomoci jim vrátit se do reality. Při práci s rodinou je velkým pomocníkem čas. (R1)

Cílem intervence v rodině je stav, kdy je situace v rodině uklidněná, dále se nekomplikuje a nenarůstají další problémy, konflikty, případně delikventní chování dětí. Tak je možná samostatná práce rodiny, návrat dítěte z ÚV. Spolupráce s odborníky již není potřeba, rodina přebrala za svou situaci zodpovědnost. (R2, R3, R4) Pracovnice SVP uvádí, že může nastat situace,

kdy spolupráce dítěte s organizací je spíše nedobrovolná, tudíž formální. I tak se dítě může naučit nějakému řádu (například omlouvat se ze školy), a je možné hodnotit takovou situaci pozitivně. (R8)

7.4 Rodiny na Litomyšlsku

7.4.1 Problémy rodičů

Co se týče vztahových záležitostí, jedná se především o následující výčet. V rodinách se objevují problémové vztahy rodičů, potíže ve vzájemné komunikaci. Děti se učí pozorováním, a u neshod a rozhodů rodičů se učí, jakou hodnotu má vztah. Až příliš často se řeší problémy vznikající v důsledku rozpadu rodiny a následné domluvě styku rodičů s dítětem. U těchto rodin nebývá problém s financemi, ale hlavně se spolu neumí domluvit na důležitých záležitostech, jako třeba komu bude dítě svěřeno, jak častý bude styk apod. Je to velmi nepříjemná a obtížná situace, ale těmto rodinám může být SR prospěšná, a rodiče jsou schopni tuto službu přijmout. U vyhroceného vztahu pracují zaměstnanci SR současně, každý s jedním z partnerů. V takových situacích se nepracuje na tom, aby lidé mohli být dále partnery, ale aby byli schopni vychovávat svoje děti, aby oba zůstali rodiči. (R2, R4, R6, R7, R8) Nežádka se řeší potíže v komunikaci rodiny a školy, kdy se třeba škola špatně dívá na rodinu žáka s delikventním chováním (viz Případ 4). Vyskytuje se zde i problematika dětí se syndromem CAN, domácí násilí, sexuální problematika (R1, R7) Téměř se zde nevyskytuje romská problematika. S romy se řeší především záškoláctví. (R4)

Problematika výchovy dětí zahrnuje hlavně stanovení hranic pro dítě a změnu přístupu k dítěti. Příliš přísná či příliš volná výchova často u dětí vyvolává problémové chování. (R2, R7)

Pokud je, podle pracovnice SVP, dítě milováno a dostává se mu dostatečné pozornosti i dostatečných limitů, je velká šance, že problémů bude mít velmi

málo. Často jsou problémové děti, o něž rodiče nemají zájem, a tak je nijak nelimitují. Pokud děti nemají naplněné potřeby, lásku, ale i nastavení hranic, může vzniknout vážný problém.

Rodiče vychovávají dítě, aby bylo dobré, „nikdo nevychová dítě tak, že by z něj chtěl mít lumpa.“ Rodiče to dělají podle toho, jak to umí, a jaké mají možnosti. Určitě jejich styl výchovy a přístup k dětem souvisí s jejich původní rodinou. Netřeba jim říkat, co všechno udělali špatně. Spíše je snahou hledat, jak to teď dělat jinak. (R8)

Vedoucí OSPOD uvádí, že v praktických problémech patří mezi méně závažné udržování domácnosti, hygiena, vyjednávání s úřady, lékaři a jinými odbornými pracovišti. Ovšem za velmi závažnou považuje problematiku spojenou s hospodařením s penězi a celou škálou finančních potíží. V rodinách, které nemají žádné finanční prostředky, se vyskytuje zadluženost, dlouhodobá závislost na dávkách hmotné nouze. Rodiny často nemají finance ani na to, aby mohly děti posílat do školy (cena za autobus), nebo aby nakoupily jídlo. (R4)

Specifická je problematika žen samoživitelek. Skrz práci a starost o živobytí nemají na děti čas. (R7)

Dle názoru vedoucí OSPOD má být rodina chráněna před zásahy do svého soukromí. Ovšem v momentě, kdy se vyskytne problém u dětí, má OSPOD právo do rodiny vstoupit. Dříve si málokdo pustil někoho do rodiny. Dnes jsou rodiny v takovém stavu, že jsou za pomoc vděčny a rády ji přijmou. OSPOD zaznamenává nárůst rodin, které SR přijímají, jelikož jim tato služba může pomoci. (R4)

Vedoucí SR je toho názoru, že služba SR chyběla, má přesah tam, kam se ambulantní forma práce nedostane. Je užitečné pobýt s rodinou delší čas.

Nejtěžší je s klienty projít tu dobu, kdy SR do rodiny vstoupí, a začne spolupráce. Zpočátku je třeba s rodinou dělat vše, co se potřebuje naučit, aby byla do budoucna schopna poradit si sama. Je však nutné se včas odpojit, nechat přebírání na klientech. Toto je nutné si hlídat, a bývá to těžké. Pokud je rodina v kritické situaci, SR nabízí individuální práci s dítětem, u něhož se projevilo nějaké rizikové chování. Je možnost rozšířit práci na celou rodinu, pokud je shoda v tom, že problémy dítěte jsou navázány na situaci doma.(R2) To, jak dlouho rodina spolupracuje se SR, je velmi individuální. U více rodin to byl rok a půl (první rodiny, se kterými se začalo pracovat), ale jinak ještě spolupráci neukončují.(R3)

Pracovnice SVP dodává, že pokud rodiče nechtějí spolupracovat, ačkoliv kořeny problémů dítěte jsou znatelně v rodině, je možné pracovat jen s dítětem - pokud zájem. Rodiče pak o spolupráci dítěte a SVP vědí a podporují ji, ale z jejich strany žádná změna neprobíhá. (R8)

7.4.2 Delikvence dětí

Pracovnice NZDM uvádí, že do NZDM docházejí děti s vývojovými poruchami, mentální retardací, psychickými poruchami zapříčiněnými psychickou deprivací. Toto se projevuje jak neagresivním chováním - děti lžou, tak i agresivním chováním – například tendencí šikanovat ostatní. Některé z dětí kouří, nebo i užívají drogy. Děti si dnes nesou velkou zátěž.

NZDM navštěvují i děti bezproblémové, a to je dobře, jelikož táhnou nahoru ty, které mají nějaký problém. Děti s poruchou chování se díky bezproblémovým dětem snaží dodržovat hranice a limity v kolektivu. Mezi pracovníky a dětmi vzniká důvěrný vztah, děti se svěří, pokud mají nějaký problém, a zároveň vnímají autoritu. (R7)

Pracovnice SVP uvádí, že problémy v rodinách jsou především v komunikaci a v narušených vztazích. Do SVP dochází hodně dětí z právě rozváděných

rodin. Dále děti s podezřením na syndrom CAN. Co se týče školní problematiky, jsou to děti s poruchami chování vůči učitelům i vůči spolužákům. Je to záškoláctví, agresivita, šikana. SVP navštěvují oběti šikany i agresori.

SVP má v péči i děti ze školky, pracovnice SVP vnímá věkový posun problémového chování dětí. U malých dětí je spolupráce rodičů nutná. Základem je říci rodičům, jaký by měl být jejich přístup. (R8)

7.5 Další zjištění z výzkumu

7.5.1 Ústavní výchova

SR by měla přispět k tomu, aby opatření ÚV nemuselo nastat, ale ústavy jsou v nějaké míře potřeba. (R2, R3) Ne všechny děti je možné umístit do rodiny, stejně tak, jako budou rodiče, jež svou roli nezvládnou, a dětem bude, byť i dočasně, nutno nabídnout náhradní bydlení. (R2) Taky se může stát, že bude nedostatek pěstounských rodin. (R3)

Shoda panuje v tom, že by měla proběhnout výrazná transformace ÚV. (R2, R3, R8) Mnohdy jsou do ní děti umísťovány zbytečně nebo jsou tam moc dlouho. Ústavy by se měly více zaměřit na práci s rodinou, poskytovat terénní služby. (R3) Vždy je však ideální, pokud se poměry v rodině upraví tak, aby její členové mohli zůstat spolu. (R8) Stejně kapitola 2.6.6.

7.5.2 Prevence

Pracovnice SR vidí jako dobrou formu prevence jednak práci s rodinou, jednak prevenci zvenčí. To jsou preventivní programy na školách, rodinná výchova, volnočasové kroužky. (R3)

Jako preventivní je možno podle vedoucí OSPOD vnímat v některých rodinách i restriktivní opatření. V některých situacích i ÚV může působit preventivně. Ovšem k odebrání dítěte rodiny dochází ve výjimečných případech. (R4)

Ředitelka ZŠ uvádí mnoho preventivních programů. Jsou to obecné programy pro všechny žáky, ale i programy tvořené na konkrétní problémy v konkrétní třídě. Osvěta i práce s rodinou jsou dobré formy prevence rizikového chování. Pořádat preventivní programy není zákonnou povinností školy, „ale je to pro dobro.“ Učitelé se účastní různých školení, například o šikaně. Děti se učí problémy řešit a nikoliv odsouvat. Zaměstnanci školy se snaží být jim příkladem.

Jako preventivního lze využít i osmitýdenního pobytu SVP, to ale funguje jen krátce, třeba na 1 pololetí, pak se zase situace vrací zpět. I tak to má pozitivní vliv, přinejmenším třída a kolektiv má možnost si odpočinout. (R6)

7.5.3 Dostupnost služeb

Specifickým problémem v menších městech a vesnicích je časová a finanční dostupnost služeb. (R2) Pro značnou část rodin je tímto pomoc značně limitována. Ambulantní služby jsou především ve větších městech (Ústí nad Orlicí, Litomyšl) a je nutno za nimi dojíždět, což je náročné časově – vzdálenost, četnost a návaznost spojů - ale i finančně. Například SVP Mimoza působí pro oblasti měst Ústí nad Orlicí, Lanškroun, Žamberk, Vysoké Mýto, Litomyšl, Česká Třebová, Králíky a jejich spádové obce. Ve všech z nich má klienty. Dojížděly do něj rodiny z Poličky. Jet do Ústí nad Orlicí z Králík a zpět je výlet na celý den. To se odráží i v tom, že je sice ideální, když přijedou oba rodiče s dítětem, ale v praxi to nebývá často možné i z těchto důvodů. (R3, R8)

S podobným problémem se potýká i NZDM. Město na dopravu dětem nepřispěje, a některé rodiny na cesty nemají peníze. Pokud děti nedojíždí do Litomyše do školy, tak se do NZDM často nedostanou. (R7)

Pracovnice SVP tvrdí, že proto je rozhodně dobře, že SR v Litomyšli funguje a je koncipována tak, aby mohla do rodin dojíždět. Pracovníci SVP dříve do

některých měst dojížděli, ale tento projekt je momentálně pozastaven. (R8)
Podobně v kapitole 2.6.3.

Ačkoliv je na venkově výskyt kriminality nižší než ve velkých městech, nějaká tam je, a je nezbytné, aby služby sociální prevence byly pro rodiny dostupné.

7.5.4 Rozdíl mezi OSPOD a SR

OSPOD dělá v rodině šetření, ale nemá prostor k tomu, aby s rodinou jednou až dvakrát týdně pracoval, má více koordinační práci. Pokud je potřeba intenzivní práce s rodinou, tak SR zapojí a sdělí svou zakázku. Průběžně společně vyhodnocují, jak se daří zakázku naplňovat. OSPOD je více kontrolní, i tím, že může například navrhnout výchovná opatření. SR tuto pravomoc nemá - je to služba založená na bázi dobrovolnosti, nemůže být rodině nařízena. Ale třeba OSPOD ji může výrazně doporučit.

SR by bylo třeba i v momentě, kdyby OSPOD získal více zaměstnanců. Tím, že SR nemá pravomoc odejmout dítě z rodiny, působí na klienty více jako spojenec. I když u jedné rodiny se stalo, že jí OSPOD navrhnul SR, rodina to odmítla, a sama zvládla svou situaci stabilizovat.(R3)

SR je dobrá služba, jelikož pracovníci mohou do rodiny docházet častěji, a členové rodiny si je připustí blíže k sobě. OSPOD se tak blízko k rodině nedostane, ani nemůže, jelikož se účastní soudních jednání. Ze strany OSPOD dochází ve vztahu k rodině spíše ke kontrole. I okolí vnímá jinak, jestli do rodiny jede SR nebo „sociálka.“ (R4)

7.6 Shrnutí

Snahou této práce bylo praktické zhodnocení, zda může SR mít vliv na prevenci rizikového chování mládeže, a pokud ano, pak za jakých podmínek. Byl vybrán okruh pracovníků v sociálních službách na Litomyšlsku.

Podle pracovníků různých sociálních služeb v Litomyšli a Ústí nad Orlicí má SR vliv na prevenci rizikového chování mládeže. Toto tvrzení je ovšem založeno pouze na jejich osobní zkušenosti a dojmu, jelikož služba SR zatím nefunguje dostatečně dlouho k vyvození takového závěru, a v ČR nejsou relevantní výzkumy, jež by tuto tezi dokázaly, případně vyvrátily.

Způsoby, jimiž SR může vyvíjet pozitivní vliv na chování dětí a mládeže, se týkají podpory rodiny v napomáhání smysluplnému trávení času, v předcházení stigmatizaci, v podpoře vzdělávání - zde můžeme zdůraznit skutečnost, že díky spolupráci školy a SR mají vyučující možnost poznat kořeny problému dítěte, a tudíž i jeho možnosti v tom smyslu, co po něm můžou vyžadovat, a co naopak v silách dítěte není. Proto učitelé rádi se SR spolupracují. Velkou pomocí pro práci SAS můžou být dobrovolnické programy, jak je tomu u SR pod FCHL. Dále je to pomoc s řešením finančních problémů a vedení rodiny k samostatnosti, zodpovědnosti, a novému způsobu řešení problémů. Další ze způsobů je podpora rodičovských kompetencí ve výchově dítěte.

Pro efektivní práci SR je podle respondentů nutné vytvořit vhodné podmínky, a to především kvalitní spolupráci pracovníků jednotlivých organizací působících v rodině. Zde je zajímavým zjištěním špatná administrativní vykazatelnost spolupráce pracovníků různých služeb. Dále jde o kvalitu zaměstnanců. Nezáleží jen na vzdělání a výcvicích, ale především na osobnosti

pracovníka. Faktorem míry úspěšnosti jsou i očekávání pracovníků od rodiny. Je třeba, aby byla realistická.

Problémy rodin jsou dány vztahem partnerů a vším, co se jej týká, způsobem výchovy dětí a schopností zvládat praktické situace, jako například udržování domácnosti či jednání s úřady. Významná je finanční problematika.

Dalšími zjištěními byla shoda na nutnosti transformace ÚV, zkušenosti s různými typy preventivních programů, problematika dostupnosti služeb v malých městech a na vesnicích a vnímaný rozdíl mezi prací OSPOD a SR.

8. Závěry a doporučení

Cíl

Cílem a tématem práce bylo zjistit, zda může mít SAS vliv na prevenci rizikového chování dětí a mládeže, a pokud ano, pak za jakých podmínek.

Literatura

Vliv na delikventní chování dětí a mládeže mají biologické i sociální faktory. Biologické udávají predispozice k nějakému chování, ale záleží především na sociálním prostředí, zda se chování rozvine či nikoliv. Nejdůležitějším prostředím, které dítě ovlivňuje, je jeho rodina. Tu jako hlavní faktor rizikového chování dětí a mládeže uvádí mnoho zahraničních výzkumů. Tyto zároveň uvádějí neefektivní roli zařízení ÚV na prevenci rizikového chování. Největší účinnost má práce s celou rodinou včetně otců.

V ČR existují SAS. Zaměřili jsme se způsob fungování služby SR pod FCHL. Ta s rodinami pracuje v jejich přirozeném prostředí. Ačkoliv prevence delikvence mládeže není hlavním cílem SR, dá se říci, že se stává pozitivním vedlejším efektem.

Zjištění výzkumu

Byly uskutečněny rozhovory se zástupci SAS, OSPOD, NZDM, ZŠ v Litomyšli a SVP v Ústí nad Orlicí. Všichni jsou to profesionálové, kteří se mohou k otázce vlivu SAS na prevenci rizikového chování vyjádřit.

Výzkum se dotknul téměř všech kapitol a významných informací z teoretické části. Respondenti jednoznačně potvrzují rodinu jako hlavní faktor rizikového chování dětí a mládeže. Uvádějí, že děti, s nimiž v rámci profese přicházejí do kontaktu, jsou často z rodin, v kterých se vyskytuje mnoho problémů. Intenzivní práce s rodinou má podle nich vliv na chování dětí a mládeže.

Je pro ni potřeba spolupráce organizací, což koresponduje s teoretickou částí. Navíc respondenti uvedli důležitost osobnosti zaměstnanců a očekávání od rodiny.

V souladu s teoretickou částí respondenti nesouhlasí s rušením zařízení ÚV, ale s jejich transformací tak, aby měly žádoucí efekt. Například tak, že v průběhu umístění dítěte do ÚV bude zároveň probíhat intenzivní práce s rodinou, aby se dítě nevracelo do původního prostředí. Zajímavá je shoda v důležitosti zapojení otců do procesu SR, jež se též objevuje v teorii.

Doporučení

Bylo by zapotřebí provést rozsáhlejší odborný výzkum o vlivu rodiny na míru rizikového chování dětí a mládeže v českém prostředí. Zároveň by měl být prozkoumán vliv práce SAS na totéž. Nicméně i pouhá znalost a snadná dostupnost zahraničních výzkumů na tato témata by měla jasně poukázat na význam práce s rodinou, a zaměřit státní podporu, nejen finanční, na SAS.

Seznam literatury

České zdroje

BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta, *Sanace rodiny*, 2. vydání, Praha: Portál, 2011.

FISHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří, *Sociální patologie*, 1. vydání, Praha: Grada, 2009.

KRATOCHVÍL, Stanislav, *Manželská terapie*. 3. vydání, Praha: Portál, 2000.

LANGMAIER, Josef a kol., *Dětská psychoterapie*. 2. vydání, Praha: Portál, 2000.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. 1994. 23-31.

MATOUŠEK, Oldřich a kol., *Metody a řízení sociální práce*. 1. vydání, Praha: Portál, 2003.

MATOUŠEK, Oldřich a kol., *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání., Praha: Portál, 2005.

MATOUŠEK, Oldřich a kol., *Základy sociální práce*. 1. vydání, Praha: Portál, 2001.

MATOUŠEK, Oldřich, MATOUŠKOVÁ A., *Mládež a delikvence*. 3. vydání, Praha: Portál, 2011.

ŠVARŤÍČEK, Roman a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. 1. vydání, Praha: Portál, 2007.

WINKLER, J. PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1997, podle FISHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří, *Sociální patologie*, Grada, 2009. Str. 156

Zahraniční zdroje

CURRY, John F. *Outcome research on residential treatment: Implications and suggested directions*. American Journal of Orthopsychiatry, 1991. 348-357.

FRENSCH, Karen M.; CAMERON, Gary. *Treatment of choice or a last resort? A review of residential mental health placements for children and youth*. In: Child and Youth Care Forum. Kluwer Academic Publishers – Plenum Publishers, 2002. 307-339.

GREENWOOD, Peter W.; RAND, SUSAN TURNER. *Evaluation of the paintcreek youth center: a residential program for servus delinquents*. Criminology, 1993. 263-279.

LEICHTMAN, Martin; LEICHTMAN, Maria Luisa. *Facilitating the transitivity from residential treatment into the community: I. The problem*. Residential Treatment for Children & Youth, 2001. 21-27.

LEWIS, Melvin, et al. *The undoing of residential treatment: A follow-up study of 51 adolescents*. Journal of the American Academy of Child Psychiatry, 1981. 160-171.

MANDELA, L.; BRUNDTLAND, GroHarlem. *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization, 2002.

OFFICE OF THE SURGEON GENERAL US, et al. *Youth violence: A report of the Surgeon General*. 2001.

SUNSERI, Paul A. *Family functioning and residential treatment outcomes*. Residential Treatment for Children & Youth, 2004. 33-53.

TERZIAN, Mary A., ANDREWS, Kristine M., MOORE, Kristin Anderson, *Preventing multiple risky behaviors among adolescents: Seven strategies*. Child Trends, 2011.

TREMBLAY Richard Ernest et al. *Parent and child training to prevent early on set of delinquency: the Montreal longitudinal experimental study*.

In: McCord J, Tremblay RE, eds. *Preventing antisocial behavior: interventions from birth through adolescence*. New York, NY, Guilford. 1992. 117–138.

WELLS, Kathleen; WYATT, Elizabeth; HOBFOLL, Stevan. Factors associated with adaptation of youths discharged from residential treatment. *Children and Youth Services Review*, 1991. 199-216.

Články

JERÁČKOVÁ Aneta, KLUSÁČKOVÁ, Marie, KLUSÁČEK, Jan, *Srovnávací analýza systémů práce s mládeží a mladými dospělými (15-26 let) v karlovarském a ústeckém kraji a v Sasku*. Praha: Člověk v tísni. 2012.

NAVRÁTIL, Pavel. *Posouzení životní situace: úvod do problematiky*. In: Sociální práce/Sociálna práca. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Ročník 1/2007. str. 72-86.

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA, Farní charita Litomyšl. *Výroční zpráva*. 2011.

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA, Farní charita Litomyšl. *Výroční zpráva*. 2012.

Elektronické zdroje

FARNÍ CHARITA LITOMYŠL. [online]. [cit. 5. 4. 2013]. <http://litomysl.charita.cz/kdo-jsme/>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti* [online]. 2007 [cit. 20. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/hodnoceni-systemu3-pdf.aspx>

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. [cit. 20. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/rizikove-chovani-mladeze.aspx>

PRAŽSKÉ CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE. Portál primární prevence v Praze. [online]. [cit. 20. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/rizikove-chovani-charakteristiky>

STŘEDISKO VOLNÉHO ČASU OSTROV RADOSTI, Zlín. [online]. 2007 [cit. 27. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>

VYHODNOCOVÁNÍ POTŘEB DĚTÍ. *Podrobné vyhodnocování potřeb dětí: Metodika*. LUMOS. 2012. [online]. [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: www.vyhodnocovanipotrebdeti.weebly.com

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam provedených rozhovorů (tabulka)

Příloha č. 2: Výzkumný dotazník

Příloha č. 3: Shrnutí rozhovorů

Příloha č. 1: Seznam provedených rozhovorů (tabulka)

Číslo rozhovoru	Název organizace/role respondenta	Datum rozhovoru
1	Ředitelka FCHL	9. 5. 2013
2	Vedoucí SR pod FCHL	30. 4. 2013
3	Pracovnice SR	2. 5. 2013
4	Vedoucí OSPOD Litomyšl	13. 5. 2013
5	2 zaměstnankyně OSPOD Litomyšl	13. 5. 2013
6	Ředitelka ZŠ Litomyšl	13. 5. 2013
7	Vedoucí NZDM Litomyšl	15. 5. 2013
8	Sociální pracovnice SVP Ústí nad Orlicí	16. 5. 2013

Příloha č. 2: Výzkumný dotazník

1. Společné otázky

V čem je podle Vás důležitá rodina?

Co je podle Vás dobrá forma primární a sekundární prevence rizikového chování mládeže?

Myslíte, že SR může mít vliv na prevenci rizikového chování mládeže? V jakém směru?

„Sanace je nezbytná služba, ale ne dostačující.“ Souhlasíte?

Jaká je podle Vás role SR v kontextu ostatních služeb? Jak vnímáte případové konference a spolupráci s ostatními službami/orgány?

Jaké kontakty a setkání máte možnost rodině zprostředkovat?

Co jsou podle Vás dobré výsledky prevence/Vaší intervence? Je jasné, že není možné dosáhnout ideálního stavu, tak co už je dobrý výsledek?

Jaké problémy se u rodin a dětí vyskytují?

Jaké dovednosti pomáháte najít rodičům ke zvládnání problémových situací?

Jak dlouho průměrně máte rodiny v péči?

Co motivuje mladistvé ke spolupráci?

Vidíte změny v chování u dětí před a po intervenci SR/SVP?

Jsou děti/rodiny, kde SR nic nezmůže? Jaký typ dětí/rodin to je?

Máte nějakou odezvu od klientů právě na míru spokojenosti se spoluprací?

Máte nějaký konkrétní příklad rodiny s mladistvým, který by se týkal mé práce?

2. FCHL

Máte možnost sledovat děti poté, co opustíte rodinu?

Čím je inspirován Váš model práce?

Jaké má SR pravomoci v rodině? Jen tam, kam Vás rodina pustí, nebo ji můžete něco nařídit?

S jakými organizacemi SR spolupracuje?

Na co stačí ambulantní forma práce?

Jak vnímáte spolupráci? Myslíte, že je to pro rodinu klad, když je tým odborníků sehrán a respektuje se?

Myslíte, že kdyby se otcové zapojili, byla by práce s rodinou efektivnější?

Jakým způsobem používáte příběhy v práci s rodinou?

3. OSPOD

Jak jste uvítali vznik služby SR? Jak začala vaše spolupráce?

Vnímáte jejich práci jako potřebnou a smysluplnou?

Jak vnímáte spolupráci s ostatními orgány zahrnutými do práce s rodinou?

K jakým typům rodin a problémům zvete SR? K jakým ne a proč?

Věříte tomu, že práce s rodinou má smysl?
Vnímáte restriktivní opatření (odebrání dítěte z rodiny) jako preventivní?
Jaké jsou vaše zkušenosti s tím, když se dítě, které bylo dočasně mimo biologickou rodinu, vrátí domů?
Jakým způsobem sdělujete rodině, že je možné navázat spolupráci se SR?
Čeho nejčastěji se týká vaše zakázka? (u rodiny i u SR)
Vy máte asi větší možnost sledovat rodiny i poté, co SR ukončí spolupráci.
Daří se rodinám stabilizovat jejich situaci? Vidíte změny v chování u mladistvých před a po intervenci SR?
Je něco, co Vám na práci SR nevyhovuje, co byste změnili?

4. ZŠ

Jakým způsobem spolupracujete s OSPOD?
Jakým způsobem byla zahájena Vaše spolupráce se SR? Jak dlouho trvá?
Jaký je postup řešení problémového chování u dětí? V jaký moment je přizván někdo z vnějšku?
K jakému typu problémů dětí je SR přizvána?
V kolika letech se objevují výchovné problémy žáků? Jaké jsou to problémy?
SR je práce s rodinou. Pomohla Vám tato spolupráce rozšířit pohled na souvislosti výchovných problémů žáků?
Jak se k této metodě práce staví učitelé?
Vy máte možnost sledovat děti i poté, co skončí zakázka OSPOD i SR. Daří se dětem/mladistvým udržet nastolené změny?
Využívají některé z dětí doučování dobrovolníky či NZDM? Je to v souvislosti s prací OSPOD/SR?
Jak se Vám osobně se SR spolupracuje? Je něco, co byste změnila v práci SR?
Daří se Vám získávat děti/rodiče ke spolupráci?
Můžete sdělit nějakou osobní pozitivní i negativní zkušenost?
Má Vaše škola nějaké preventivní programy?
Svěřují se žáci učitelům/Vám/výchovnému poradci s tím, jak probíhá SR?

5. NZDM

Co je posláním NZDM?
Jaké děti a kolik jej navštěvuje?
Spolupracujete nějakým způsobem se SR či jinými organizacemi?

6. SVP

Co je náplní vaší práce? Ambulantní/pobytové?
Kdo Vás kontaktuje? Dítě, škola, OSPOD, rodina?
S jakými problémy sem děti přichází?
Z Vaší zkušenosti – co je příčina rizikového chování dětí?

Je tedy důležitá rodina?

Jaké jsou kompetence, které chybí rodičům neposedných dětí?

Vnímáte práci s celou rodinou jako efektivní způsob řešení problémů?

Jak vnímáte ústavní výchovu?

S jakými organizacemi spolupracujete?

Jak spolupracujete se SR?

Máte možnost děti sledovat i poté, co opustí SVP?

Na co stačí ambulantní forma práce?

Příloha č. 3: Shrnutí rozhovorů

1. Pracovníci FCHL

Rozhovor s vedoucím služby SR, s jeho kolegyní, a s ředitelkou FCHL Litomyšl.

1.1 Ředitelka FCHL (R1)

Na začátku jsme hovořili o kontextu vzniku SR pod FCHL, ta je popsána v teoretické části. V momentě, kdy vedení FCHL přijalo tento koncept, byla důležitá účast ředitelky na různých školeních, a bylo nutné vybrat pracovníky, proškolit je, zaregistrovat službu, postavit koncept, zpracovat první metodiku a navázat spolupráci s OSPOD a dalšími organizacemi, jelikož tato služba nepůsobí v izolaci od ostatních.

Výběr zaměstnanců

Klíčové a stěžejní bylo najít zaměstnance. Jejich osobnost je nesmírně důležitá, jelikož tato služba je tvořena především zaměstnanci. V SR musí být pracovník nesmírně tvůrčí, všestranný, jaká je jeho osobnost, tak taková je potom služba. Vzhledem k místním závažným problémům, jako je domácí násilí, sexuální problematika, předrozvodová, rozvodová a porozvodová řízení, je nutné, aby tady pracovali „nadupaní“ zaměstnanci. Mají odpovídající vzdělání (sociální pracovník a speciální pedagog), sebezkušenostní výcviky, různé kurzy a jsou zkušení. Oba zaměstnanci jezdí na různá školení, a naprosto automatická jsou supervizní setkání.

Rozdíly v práci mezi SR pod různými charitami jsou dány regionálně a problematikou převažující v té které oblasti, klientelou, a spoluprací s ostatními službami.

Rozdílná problematika vyžaduje rozdílné pracovníky

Spolupráce

Navázání spolupráce SR s ostatními organizacemi patřilo mezi první úkoly, jelikož SR nemůže fungovat izolovaně. SR spolupracuje s OSPOD, základními školami, pedagogicko-psychologickou poradnou, psychology, policií, střediskem výchovné péče, občanskou poradnou, lékaři.

Ředitelka FCHL tvrdí, že je až příjemně zarážející, jak dobře tyto organizace na SR slyší, a často říkají, že taková služba, jakou FCHL poskytuje, jim tady dlouhodobě chyběla. Radost projevují právě dobrou spoluprací, což znamená, že neblokuje informace, operativně spolupracují, a slyší doporučení SR, stejně tak, jako SR slyší ty jejich. Neobjevuje se zde profesní rivalita. Je dobré, že se zástupci jednotlivých organizací znají profesionálně i lidsky, ví, jak s kým mají mluvit, a tak předcházet nedorozuměním a případným konfliktům.

V posledku je to hlavně o lidském přístupu, o komunikaci (pořádání schůzek, předávání informací). Rozhovorem s dalším zúčastněným odborníkem

pracovník získává nové informace, které třídí, třídí si názory, získává nový náhled a vhléd do situace rodiny.

Drobným úskalím je skutečnost, že právě tato spolupráce je těžko vykazatelná, ačkoliv její význam je veliký. Špatná vykazatelnost se špatně účtuje.

Charakteristické pro SR je pořádání případových konferencí. Jsou pozváni všichni zainteresovaní odborníci, a radí se o dalším postupu. První schůzka bývá většinou bez účasti rodiny, na další již bývá rodina přizvána. Pro ukázkou významu těchto konferencí uvedu příklad. U jednoho mladistvého byl problém s jistým delikventním chováním. Konala se případová konference, kde byla SR, škola, OSPOD a policie, a shodli se, že s rodinou začne spolupracovat SR, a pokud se problém nezlepší, SR ustoupí, a případ předá policii. V této shodě je vidět, že je velmi důležitá vzájemná důvěra. Po nějakém čase doprovázení SR této rodiny mladistvý zanechal delikventního chování, a nemuselo se tak přistupovat k restriktivním opatřením. Nebylo „třeba toho kluka kriminalizovat.“

Tento případ je zároveň podkladem pro mou hypotézu, a to, že SR může fungovat preventivně na delikvenci mládeže.

Když rodina vidí, jak dobře a bezkonfliktně probíhá spolupráce institucí, které s ní pracují, je to pro ni dobrý příklad a vzor, i když vědomí této spolupráce funguje třeba jen na nevědomé úrovni. Když rodina může vidět, že se problémy dají řešit v klidu, že jsou lidé, kteří si důvěřují, a nejdou proti sobě, může to jednotlivé členy povzbudit a podpořit k navázání lepších vztahů doma, a tím pádem vytvořit příjemnější a méně zatěžující a stresující prostředí.

Očekávání od SR a rodiny a změny v rodinách

Ředitelka FCHL tvrdí, že její očekávání odpovídají tomu, jaká je realita, takže překvapená ze skutečnosti nebyla. Na první pohled se může zdát, že její očekávání jsou nízká, ale je otázkou, co jsou to nízká očekávání, sama svá očekávání nazývá realistickými. Východiskem pro tento fakt je předpoklad, že lidé se moc nemění, a že změny, které u nich nastanou, jsou spíše dílčí.

Z jednoho školení jí utkvěla informace, že když jsou rodiny na -80, tak nelze čekat, že se je podaří vytáhnout na +110. Úspěchem v SR je, když rodina zůstane tam, kde je, tj. že se její situace dále nezhoršuje, a stabilizuje se, a pokud se podaří ji posunout na -75, „tak jste zatraceně dobrý.“ Nemít nereálná očekávání je klíčové.

Pozoruje, že „kolegové mají občas nerealistická očekávání.“ Práce s rodinou bývá občas pro pracovníky frustrující, je třeba jim pomoci vrátit se zpět do reality. Velkým pomocníkem v práci s rodinou je čas. Dobře je to vidět u rozvodů, kdy je často třeba, aby odezněl rozvod i emoce, tak dva tři roky, a pak už funguje střídatá péče bez problémů. Ale dva měsíce nestačí.

SR jako prevence rizikového chování

Ředitelka FCHL tvrdí, že empiricky tuto tezi podloženou nemá. Služba funguje příliš krátkou dobu na to, aby tuto otázku mohla odpovědět s čistým svědomím. Není tolik statistických dat ani zkušeností, aby bylo možno říct: ano, díky SR na litomyšlsku poklesla delikvence mládeže. To prostě nelze. Její dojem je, že se dá logicky odvozovat, že to pomáhá. Exaktně to nedoloží. Tuto domněnku může dovodit kdokoliv.

Případ

Chlapec na speciální škole spáchal sexuální delikt. Byla navázána spolupráce s pracovníkem SR, který chlapce doprovázel na psychiatrii. Chlapec sice dostal podmíněný trest, ale díky fungující spolupráci nešel do vězení, a bylo tak zabráněno negativnímu procesu prizonizace.

Chlapec nechodil do školy. Díky spolupráci se SR začal do školy docházet, a tak nemusel nastoupit do výchovného ústavu. Ale momentálně se nedá říci, že z něj vyroste pořádaný občan, a problémy mít nebude, to bude možno říct třeba až za 30 let. V tuto chvíli je to jen kluk, který začal chodit do školy

1.2 Vedoucí služby SR (R2)

Vedoucí služby SR byl jediným mužem, s kterým jsem mluvila.

Prevence

Vedoucí služby SR je názoru, že SR má vliv na prevenci rizikového chování. Pozoruje to u rodin, kde se toto chování vyskytuje. Už to, že se chování nezhoršuje, případně se lepší. Děje se to zmocňováním kompetencí rodičů, znovuobjevením schopnosti zvládat děti a spolupracovat s odborníky.

SR Pracuje s rodinami, kde prevence selhala, případně vůbec nebyla. Dalo by se říci, že SR je sekundární prevence. Aktivita, které SR vyvíjí, působí preventivně, při práci s rodinou hledají její způsoby, jak dále situaci řešit. „Co je to jiného než prevence, když přicházejí (rodiny) na nové možnosti, jak řešit trable.“

Problémy tu byly vždy, lidé nežijí izolovaně, žijí v „symbióze“ s dobou a ostatními lidmi. Doba je rychlejší, a má své klady i zápory. Některé věci nebyly dřív tolik dostupné. Když se naskytne příležitost, člověk může překročit společenskou normu, a je důležité, jak se s tím vypořádá. Ideální prevence by byla ta, díky níž by člověk uměl rozlišovat co je pro něj nebo pro okolí rizikem. Tato dovednost souvisí se zkušenostmi.

„Malé dítě potřebuje tu prevenci trochu jinak. Někdy, když dostane přes ruku, šahá-li po horkém hrníčku, pomůže mu to to horký kafe na sebe nevylít.“

S rodinou pracují na prevenci do budoucna. Tak, aby se problematická situace již neopakovala, aby se ji rodina naučila vyřešit či v rámci svých možností ji nějak zvládnout, případně by se ji naučila řešit s odborníky.

Dle slov vedoucího SR se státu tato služba velmi vyplatí. Někaké náklady SR má, ale do budoucna se práce s celou rodinou rozhodně vyplatí. Pokud nyní podpoří rodiče, tak i jejich děti zažijí zkušenost, že problémy mají řešení, pokud se člověk zastaví, a začne je řešit, tak se za nějaký čas situace začne lepší, taky je normální, že ne na vše stačí člověk sám, a může si nechat pomoci. Naučí se pomoc najít a využít. To je do budoucna skvělá výbava.

Práce SR

Práce se odehrává převážně v terénu, v kanceláři se odehrává asi desetina konzultací, většinou jsou to ty první. Oba zaměstnanci absolvují pět supervizí ročně, a pokud by potřebovali, mohou požádat o nějakou navíc.

Služba SR chyběla, má přesah tam, kam se ambulantní forma práce nedostane. Je užitečné pobýt s rodinou delší čas. Pracovník SR získá na rodinu náhled, jaký třeba škola mít nemůže.

Pro určitou část rodin je jakákoliv pomoc nedostupná z finančních důvodů. Rodina nemá finance na to, aby dojížděla někam pro pomoc. Potíž můžou být jednak ceny nabízených služeb, jednak ceny za dojíždění.

Nejtěžší je s klienty projít tu dobu, kdy SR do rodiny vstoupí, a začne spolupráce. Zpočátku je třeba s rodinou dělat vše, co se potřebuje naučit, aby byla do budoucna schopna poradit si sama. Je však nutné se včas odpojit, nechat přebírání na klientech. Je nutné si toto hlídat, a bývá to těžké.

Vedoucí SR se věnuje jiné klientele, než pracovníce SR, ale v mnoha rodinách pracují současně. Často je to v situaci vyhozeného vztahu partnerů. S jedním pracuje vedoucí SR, s druhým pracovníce SR. V takových situacích se nepracuje na tom, aby lidé mohli být dále partnery, ale aby byli schopni vychovávat svoje děti, aby oba zůstali rodiči.

Pokud je rodina v kritické situaci, SR nabízí individuální práci s dítětem, u něhož se projevilo nějaké rizikové chování. Je možnost rozšířit práci na celou rodinu, pokud je shoda v tom, že problémy dítěte jsou navázány na situaci doma.

Metody a techniky

1. prvky ze systemických přístupů jako inspirace
2. škálování
3. nejdůležitější technika: rozhovor
4. techniky z mediačních kurzů
5. zrcadlení emoci
6. edukační prvky (hospodaření s penězi, vypisování složenek, vyplňování formulářů, psaní životopisů, úklid, vaření, ukázat rodičům, jak se učit s dětmi...)

7. práce se zdroji v okolí rodiny
8. příběhy
9. komunikační i tvořivé techniky při práci s dětmi
10. techniky práce s třídním kolektivem
11. nedělají věci související s diagnostikou („Ty děláš OSPOD a děláš je dobře“)

Oba pracovníci dovedně využívají zkušenosti ze studií, výcviků, kurzů, workshopů. Myšlení i přístup ke klientům má Vedoucí SR hodně ovlivněný systemickým přístupem. Objevuje se v jeho komunikaci, i když sezení s rodinou nejsou terapeutická. Oba pracovníci SR těží z toho, že mají ještě další zaměstnání, obohacuje to jejich „dílnu“.

OSPOD

OSPOD již má zkušenost, že v některých rodinách SR fungovala. Pokud potká rodinu podobnou té, kde již SR pomohla, znovu osloví SR. Je více služeb, které může OSPOD využít, a využívá je, to je dobře.

Spolupráce mezi SR a OSPOD je nastavená dobře, i když protichůdným názorům se nelze vyhnout. Na OSPOD v Litomyšli jsou „kvalitní lidi, vždycky stojí na straně klientů.“

Ve spolupráci s OSPOD a rodinou hledají cesty, jak vyřešit situaci rodiny, kterou má zmapovanou OSPOD. Nejlépe ji však mají zmapovanou klienti.

Nyní leží před SR úkol navázání spolupráce i s ostatními OSPOD v okolí. Zatím s nimi spolupráce neprobíhala, jelikož jsou mimo spádovou oblast. Do kontaktu s ostatními OSPOD SR přichází skrz rozvedené rodiny, kdy každý z rodičů bydlí jinde, nebo děti bydlí v jednom městě a do jiného jezdí do školy. Vedoucí SR je zvědav, jak bude spolupráce s nimi vypadat, jelikož mají jiné zkušenosti se SAS i s dalšími službami, bude to o vzájemném naladění.

Pokud si pracovníci OSPOD myslí, že by SR měla s rodinou pracovat jinak, hovoří o tom s pracovníky SR. S některými rodinami může jít práce pomaleji, nebo nepřináší žádaný efekt. Na OSPOD jsou lidi na svém místě a vidí, že změny nejsou možné všude. S některou rodinou SR nic víc nezmůže. Práce SR má své meze. Pokud není vhodná spolupráce SR s rodinou, OSPOD pokračuje svými metodami, které jsou poměrně represivní. Pokud SR odmítá s rodinou pracovat, tak je to v situaci, kdy je míra ohrožení dítěte vysoká, a intervence SR by situaci jen prodlužovala. To může dobře ošetřit OSPOD (např. agresivní otec má zákaz styku, a máma s dítětem jdou do AD), a práce SR začne, až když se máma s dítětem vrátí domů. Často situace, kdy je dítě odebráno z rodiny, je teprve začátek práce SR s rodinou.

Spolupráce

Vedoucí SR tvrdí, že „spolupráce je vždy o lidech“. V některých případech „kolegové SR“ mají problém s tím, že spolupráce funguje hůř, že se obtížněji komunikuje. To může být dáno zkušenostmi, které mají různé organizace

s terénními službami. Nebo nejasně a špatně domluvenými kompetencemi. Vždy se však pracuje na tom, aby bylo jasné, co kdo dělá a kde jsou hranice, aby byl jasný způsob výměny informací mezi organizacemi. Zároveň musí být jasné, jaké informace k čemu slouží. Průhlednost je nutná jak pro pracovníky, tak pro klienty.

Ústavní výchova

Bude-li možnost rodinám, jejichž děti jsou v ÚV, nabídnout odbornou pomoc, tak mnoho ústavů může být zrušeno, ale vždy budou rodiče, kteří svou roli nezvládnou, a vždy budou děti, které budou hůře hledat náhradní rodinu. Zrušit ústavy úplně není reálné.

1.3 Pracovnice SR (R3)

Rodina

Pracovnice SR vidí důležitost rodiny v tom, čemu se v ní dítě naučí. Vzorce chování přebíráme od svých rodičů, případně vychovatelů podle toho potom jednáme. Pokud se někdo v dětství naučil řešit spory jen hádkami, tak pravděpodobně bude toto cestou řešit i spory v manželství. Nedomluví se, jelikož to z primární rodiny nezná. Člověka velmi ovlivňuje jeho primární rodina.

Ústavní výchova

Ústavní výchova by měla působit preventivně, ale je otázka, do jaké míry je to realizovatelné. SR by měla přispět k tomu, aby opatření ÚV nemuselo nastat, ale ústavy jsou v nějaké míře potřeba. Ne všechny děti je možné umístit do rodin, třeba jen z toho důvodu, že pěstounských rodin nebude dost.

Problém je, že se v ČR umísťují děti do ÚV mnohdy zbytečně, nebo tam jsou příliš dlouho. Ústavy by se měly více zaměřit na práci s rodinou, poskytovat i terénní služby, rozhodně by měly projít transformací.

Prevence

Dobrá formy prevence je dle pracovnice SR jednak práce s rodinou, jednak prevence zvenčí. To jsou preventivní programy na školách, rodinná výchova, volnočasové kroužky

SR může mít vliv na prevenci rizikového chování. Jednou z činností SR je vést členy rodiny k smysluplnému trávení volného času. Volný čas nemusí děti trávit „poflakováním“ a delikventním jednáním. Můžou využít služeb NZDM, nebo můžou chodit někam do kroužku, na hřiště, jet na příměstský tábor. A využívají je. Snahou SR je vést rodiče k pochopení významnosti smysluplného trávení volného času otázkami, aby na to přišli sami, než jim to nařizovat. Člověku se lépe koná, když sám zná význam a hodnotu toho činu,

než když mu to někdo nařídí. Po nějaké době jsou vidět pozitivní změny v postoji rodičů k dětem.

Rodičovské kompetence

Pracovníci SR hodně pomáhají rodičům nastavovat dětem hranice, zavést nějaký řád a pravidla. Taky jim pomáhají vymýšlet činnost, která bude rozvíjet děti i jejich vzájemný vztah, a bude přiměřená věku dítěte – například čtení. Dále poskytují pomoc a podporu při naplňování doporučení z PPP nebo z logopedie.

Vždycky práce s rodinou funguje lépe, pokud se zapojí oba rodiče. V práci zažila pracovnice SR období, kdy se nezapojovali otcové, a pokud se po nějakém čase přidali, celá rodina začala fungovat mnohem lépe. Akorát v SR není možné nutit ke spolupráci rodiče, který nechce.

O Sanaci

Je to služba, která je založena na bázi dobrovolnosti, nemůže být rodině nařízena. Ale třeba OSPOD ji může výrazně doporučit.

To, jak dlouho rodina spolupracuje se SR, je velmi individuální. U více rodin to byl rok a půl, to byly první rodiny, se kterými se začalo pracovat, ale jinak ještě spolupráci neukončují.

Za rodinami jezdí do 20 kilometrů, auto je nezbytné vzhledem k nečetným a na sebe nenavazujícím spojům.

Ukončení spolupráce

Spolupráci s rodinou může být ukončena dříve, než jsou splněny zakázky OSPOD nebo rodiny, pokud se pracovníci SR cítí ohroženi. Někdo z rodiny je vulgárně nebo fyzicky napadá nebo ohrožuje zvířaty. Taky pokud mají domluvenou schůzku, a rodina není doma, neomluví se, domluví se další schůzka, a toto se několikrát opakuje, může být spolupráce ukončena.

Dobry výsledek práce SR

Je to stav, kdy je situace v rodině v rámci možností uklidněná, dál se nekomplikuje, problémy se zastaví nebo zlepší, a situace už nemá zhoršující se tendenci.

Spolupráce

Je dobře, když různé služby spolupracují. Sanace je zasítování všech služeb a pracovišť, které s rodinou pracují a komunikují spolu. Sanace je spolupráce.

Případové konference jsou důležité. Pokud rodina spolupracuje se třemi i více různými službami nebo odbornými pracovišti, tak jí to pomůže, aby se v situaci vyznala.

Od roku 2014 by se měly případové konference pořádat téměř vždy. SR je může taky svolat, ale většinou to dělá OSPOD.

SR má možnost pokrýt hodně potřeb rodiny skrz další služby poskytované FCHL zároveň díky kvalitní spolupráci má možnost ji odkázat na odborná pracoviště. Ta pracoviště o SR ví a spolupracují. Se spoluprací je spokojená. Rodiny vnímají pozitivně to, že jednotlivé organizace nejdou proti sobě, a i to, že jsou přizvány ke spolupráci.

Vnímaný rozdíl mezi prací OSPOD a SR

OSPOD dělá v rodině šetření, ale nemá prostor k tomu, aby s rodinou jednou až dvakrát týdně pracoval, má více koordinační práci. Pokud je potřeba intenzivní práce s rodinou, tak SR zapojí a sdělí svou zakázku. Průběžně společně vyhodnocují, jak se daří zakázku naplňovat. OSPOD je více kontrolní, i tím, že může například navrhnout výchovná opatření, SR tuto pravomoc nemá.

SR by bylo třeba i v momentě, kdyby OSPOD získal více zaměstnanců. Styl práce je v pozici, kterou má OSPOD a SR vůči klientovi. Tím, že SR nemá pravomoc odejmout dítě z rodiny, působí na klienty více jako spojenec. I když u jedné rodiny se stalo, že jí OSPOD navrhnul SR, rodina to odmítla, a sama zvládla svou situaci stabilizovat.

Osobní hodnocení práce

Je to zajímavá práce. Nikdy se na ni člověk nemůže úplně připravit, jelikož to vždy vychází z aktuální situace. Potkáváte se s obyčejnými lidmi, kteří mají svůj příběh, a můžete ho s těmi lidmi nějakou dobu sdílet a doprovázet je. Je to práce s realitou, mění pohled na spoustu věcí. Nejsou to povrchní problémy, ty rodiny neřeší, jestli si vybrat růžovou nebo modrou, ale třeba nemají co jíst (v tom je to taky dost náročné)

Podpora paní ředitelky je rozhodně důležitá a skvělá, bez ní by to nešlo. Udělá si čas, když je potřeba.

2. Zaměstnanci OSPOD

Na stole vedoucí ležely letáky SR FCHL.

2.1 Vedoucí OSPOD (R4)

O SR

O SR se hodně psalo, ale pracovníci OSPOD si to nedokázali představit v realitě.

Ředitelka FCHL seznámila OSPOD s tím, že provozují službu SR, a nabídla pracovníkům OSPOD možnost ji využívat. OSPOD vyhledal vhodné klienty pro SR, a začala spolupráce. Protože OSPOD využívá více služeb pod FCHL, znali tamní lidi, věděli, s kým spolupracují, věděli, že to jsou lidi se zkušenostmi, službu SR přivítali. Důležité bylo, že věděli, že se můžou spolehnout na lidi, kteří budou tu práci dělat.

SR v Litomyšli funguje již třetím rokem, a osvědčila se. Jsou tu i jiné organizace nabízející SR, jejichž služby využívají (FCH Nové Hrady, Fond ohrožených dětí, Amalthea o. s., ale největší objem práce zastane FCHL. U ní

mají i nejlepší zkušenost. Vedoucí OSPOD na základě osobní zkušenosti nemá obavu SR poslat k jakékoliv rodině, jelikož pracovníci SR jsou velice kvalitní. Vždycky je to o lidech.

Původně byla SR zamýšlená tak, že bude působit u rodin, kde hrozí odebrání dítěte nebo aby se dítě z ústavní péče vrátilo do rodiny. Ale služba je využívána i jinak. Například pokud se v rodinách objeví problémové vztahy, problémy vznikající v důsledku rozpadu rodiny a následné problematické domluvě o styku s dítětem apod. Služba se hodně rozšířila, dříve se na prevenci rizikového chování dětí nezaměřovala. Ale jakmile člověk začne s rodinou pracovat, problémů se objeví víc, nejedená se jen o jeden problém, bývá to provázané. Rozsah práce SR je veliký, a snaží se obsáhnout co nejvíc. Pokud je třeba, nastupují jiní odborníci (SVP, psychologické poradny, psychiatrie).

SR je dobrá služba, jelikož pracovníci můžou do rodiny docházet častěji, a členové rodiny si je připustí blíží k sobě. OSPOD se tak blízko k rodině nedostane, ani nemůže, jelikož se účastní soudních jednání. Ze strany OSPOD dochází ve vztahu k rodině spíše ke kontrole. I okolí vnímá jinak, jestli do rodiny jede SR nebo „sociálka“.

OSPOD má v současnosti kolem tisíce spisů, ne všechny jsou aktivní, a s každou rodinou není třeba pracovat víckrát týdně. Problém je, že i u těch rodin, kde by bylo třeba pracovat velmi intenzivně, OSPOD nemá kapacitu. FCHL SR má momentálně v péči 20 rodin, což je dost. Vedoucí OSPOD má pocit, že počet rodin potřebujících intenzivní pomoc narůstá. Problémy vzrůstají kvůli tomu, jak je dnes společnost nastavená.

Místní problémy

Nejčastější problémy jsou vztahové záležitosti, komunikace, stanovení hranic pro dítě, nebo změna přístupu k dítěti. V těchto záležitostech SR spolupracuje s dalšími odborníky (SVP, psychologové). Romů je tady minimum, s nimi se řeší problémy další, například že nechodí do školy.

Dalšími problémy bývá hospodaření s penězi, udržování domácnosti, hygiena, komunikace se školou, kde dochází k hodně velkým zádrhelům. Často se OSPOD setkává při problémovém chování dítěte či mladistvého s tím, že škola na jeho rodinu nazírá špatně, a vážne tam komunikace. Dítě potom často do školy nechce chodit, jelikož je dotazováno, proč se jeho rodiče nedostavili na třídních schůzkách, proč nepodepsali, co měli, atd. Rodiče do školy nechtějí, jelikož nechtějí poslouchat, co zase jejich dítě provedlo. SR dobře funguje k podpoře této komunikace.

Případ

Povedlo se upravit komunikaci mezi rodiči, dítětem a školou. Učitelé se naučili, že dítě nemůže za to, co dělají či nedělají jeho rodiče. Pokud učitelé chtějí s rodinou komunikovat, musí to dělat jinak, a nesmí se chovat k rodičům jako k dítěti. Byla nastavena pravidla a to pomohlo.

Kromě pomoci komunikace se školou některé rodiny potřebují asistenci při doprovázení na různá odborná pracoviště, k lékařům, na úřady atp.

Pestrost služeb, jež rodina potřebuje

SR je důležitá služba, ale dostačující služba pro rodinu to není. Vzhledem k tomu, že společnost a zákony nejsou nastaveny tak, aby lidé měli práci a aby měli zajištěny základní potřeby, na něž mají právo, vzniká mnoho problémů. V rodině, která nemá žádné finanční prostředky, a dlouhodobě pobírá dávky hmotné nouzi, není co sanovat, když ani nemají co jíst nebo nemají peníze na lístky na autobus, aby děti mohli posílat do školy.

Pokud nemají z čeho vyžít, SR jim nepomůže. Často se taková rodina dostane k trestné činnosti, například ke krádežím, nebo si vezme půjčku, a v ten moment se v drtivé většině případů dostává do nezastavitelného koloběhu dluhů. Rodina musí mít alespoň nějaký základ, aby jí SR mohla pomoci.

S rodinami ve finanční tísní se řeší insolvence, oddlužení, exekuce. V těchto rodinách jsou často problémy s péčí o děti, a s tím souvisí zvýšený výskyt delikventního chování těchto dětí.

OSPOD nezaměstnaným moc nepomůže, a ani ÚP. Když nejsou pracovní místa, tak ani ÚP je nevytvoří.

Ovšem SR je prospěšná rodinám, které řeší komplikace vzniklé rozpadem rodiny. Často mají dostatek finančních prostředků, ale neumí se spolu domluvit, například na tom, komu bude dítě svěřeno, jak častý bude styk, atd. Toto jsou také velmi nepříjemné situace a SR je obtížná, ale rodiče jsou schopni tuto službu přijmout.

Spolupráce

Na úrovni působení na rodinu je SR na prvním místě.

OSPOD hodně spolupracuje například s policií (pracovník OSPOD může být účasten výslechu, OSPOD podává policii zprávy pro účely trestního stíhání nebo řízení), se školami (pomoc při řešení problémového chování žáků).

Rodina

Vedoucí je přesvědčena o tom, že práce s rodinou má smysl.

Na jednu stranu má být rodina chráněna před zásahy do jejího soukromí. Na druhou stranu v momentě, kdy se vyskytne nějaký problém u dětí, OSPOD má právo do rodiny vstoupit. Dříve si málokdo pustil někoho do rodiny. Dnes jsou rodiny v takovém stavu, že jsou za pomoc vděčny a rády ji přijmou. OSPOD zaznamenává nárůst rodin, které SR přijímají, jelikož jim tato služba může pomoci. SR je založena na dobrovolnosti.

Prevence

Restriktivní opatření vnímá jako preventivní v některých rodinách. V některých situacích i ÚV může působit preventivně. Odebrání dítěte ovšem nastává ve skutečně výjimečných případech. Není to tak, jak se říká, že sociální pracovnice odebere dítě z rodiny bez řádného přezkoumání.

Může sanace fungovat preventivně

SR může fungovat preventivně. Nastavuje vzor, snaží se rodinu nastavit, jak by měla fungovat. Není tam žádný tlak.

Velkou roli hraje různost v osobnosti sociální pracovníce. Pokud přijdou dvě do jedné rodiny, může se stát, že jedna pracovníce situaci zhodnotí kladně, a druhá pracovníce bude uvažovat o odebrání dítěte, případně o jiném výchovném opatření. Záleží hodně na tom, jak je nastavená norma. Pracovníci SR mají velikou toleranci pro rozpoznání stavu rodiny, kdy je možné v ní děti nechat a intenzivně s rodinou pracovat, a kdy už je třeba zasáhnout nějakým právním opatřením. Pokud je to rodina, která je na hranici, SR se snaží, aby to v ní začalo fungovat.

Jakmile má klient zájem o službu SR, setkají se OSPOD, SR a klient, shodnou se na určité zakázce, která se, když je třeba, přizpůsobí aktuálnímu vývoji problému i celé situace klienta.

Nedávno byla ukončena v rodině SR po roce a půl trvající spolupráce. U rodiny nastal veliký posun, a bylo možné ji nechat jít. Kdyby v ní znovu nastal problém, vědí, že se na OSPOD nebo SR mohou obrátit. V momentě, kdy rodina splní úkol do ní OSPOD dále nezasahuje. Je žádoucí, aby sociální pracovník zasahoval co nejméně. Někdy je třeba spolupráci rodiny a SR ukončit kvůli nelepšící se nebo horšící se situaci a OSPOD vydat nějaké právní opatření.

Sanace je schopná zvládnout problémy jakéhokoli rozsahu sama s tím, že v případě komplikací se na OSPOD obrátí.

Výsledky

Výsledkem intervence do rodiny zvenčí je to, aby rodina byla schopna samostatné práce. Taky se dá říci, že výsledkem je návrat dítěte z ÚV, zlepšení rodinných konfliktů, zastavení delikventního chování atp. Obecně řečeno je to taková situace, kdy rodina přijímá zodpovědnost a kdy již další spolupráce s odborníky není třeba.

2.2 Dvě pracovníce OSPOD (R5)

SR je nasazována v rodinách, kde nějakým způsobem selhala primární prevence. S lidmi, kteří ji provádí, mají dobrou zkušenost, SR je na dobré úrovni. Když je v rodině více problémů, tak určitě hraje SR důležitou roli. Nejdříve se snaží s rodinou jednat sami, pokud to nefunguje, přizvou ke spolupráci SR.

Spolupráci se SR vnímají rozhodně jako smysluplnou. I proto, že OSPOD nemá personální zabezpečení k tomu, aby s rodinou pracoval intenzivně, aby k ní mohli zaměstnanci docházet často. S nedostatkem financí na další zaměstnance se OSPOD potýká neustále, zvláště nyní po novele zákona o sociálně právní ochraně dětí. Neustálým přibýváním papírování už to určitě

není o sociální práci. Navýšení pracovníků SR by též bylo vhodné, jelikož případy budou přibývat a ve dvou to tam budou zvládat těžko.

Spisů OSPOD za rok 2012 bylo asi 1000, z toho tak 500 aktivních. Z nich zdaleka ne všechny potřebují služby SR.

SR rodiny je založena na dobrovolnosti. Často klienti zpočátku zájem o službu nemají, ale pokud tomu porozumí jako šanci, zjistí „že to není o tom, že jim tam někdo pořád chodí a do něčeho je nutí a hrozně jim zasahuje do soukromí“. Rodina má možnost vidět pozitiva spolupráce se SR, některé rodiny si SR na OSPOD chválí.

Spolupráce OSPOD se SR funguje dobře. Je to „rychlé a pružné“. Když je potřeba, sjednají schůzku, vzájemně se informují, případně jedou navštívit rodinu společně. Kladně hodnotí časté předávání důležitých informací, to, že ví, co se v rodině děje.

Zatím mají krátkou zkušenost k tomu, aby bylo možné hodnotit vliv SR na prevenci rizikového chování dětí a mládeže.

3. Ředitelka ZŠ (R6)

Ředitelka ZŠ je zároveň výchovnou poradkyní.

O SR se dozvěděla na setkání MÚ. Vzápětí navázali spolupráci, která momentálně funguje u několika dětí. Když se objeví nová služba, kterou by škola mohla využít, ředitelka informuje vyučující, společně proberou, zda je mezi dětmi někdo, komu by mohla pomoci, a pak už škola jedná se službou.

Kromě služby SR využívají i projekty Michael (dobrovolník kamarád) a Daniel (dobrovolník na doučování. Jen by bylo třeba více dobrovolníků, jelikož zájem na straně dětí je veliký. Využívají i služby NZDM.

Rodina a spolupráce

U všech těch dětí by „potřebovali ohnout přes koleno rodiče“. Vždycky je tam nějaký problém v rodině. Kdyby měly ty děti jiné rodiče, byly by pohodové. Proto je SR důležitá.

SR škole zprostředkuje vyučujícím náhled do rodiny žáka. SR vidí i co se děje mimo školu, a tak mají vyučující možnost poznat kořeny problému u dítěte, a tudíž i hranice dítěte v tom smyslu, co po něm můžou vyžadovat, a co už nemá smysl. Proto učitelé rádi se SR spolupracují.

Než začala působit služba SR, škola měla možnost řešit problémy dětí pouze s rodiči nebo OSPOD. Pokud rodiče do školy přišli, bylo to u některých „divadelní představení“, něco přislíbili, ale nesplnili nic.

Nyní se škola obrací nejprve na SR. Škole víc nám pomůžou. A pro rodinu je to méně bolestné. OSPOD kontaktuje, až když je ta situace hodně vážná, třeba když má dítě hodně neomluvených hodin, nebo v situaci, kdy je velmi náročně jedná s rodiči. OSPOD má na děti i rodiče možnost působit přes právní stranu. A pokud SR v rodině nezabírá, s OSPOD spolupracují, jsou v kontaktu.

V Litomyšli je to dobře propojené, dobrá spolupráce existuje i s policií. Dříve to tak dobré nebylo.

Postup školy při problémovém chování žáků

Při prvním výskytu jsou kontaktováni rodiče. Někteří jsou rádi, že se jim škola ozvala, a v rodině sami záležitost vyřídí. Někteří se různými způsoby vymlouvají. Začátek je tedy na rodičích. Při opakování je dohodnuta schůzka, které se účastní vedení školy, metodik prevence, třídní učitel, rodič a dítě („vždycky chceme, aby tam bylo“). Domluví se následující postup. Pokud to nezabere, a prohřeškem není drobnost, škola rodině nabídne možnost obrátit se na SR. Pro řadu rodičů je to přijatelné, ale jedna maminka dala dítě na jinou školu. Je to individuální.

Nejčastější problémy, které se u dětí objevují

Je to záškoláctví, kouření, vztahové problémy, náznaky šikany. Se SR se nejvíc řeší záškoláctví.

Hranice, kdy začínají výchovné problémy dětí, se neustále snižuje. Dříve se začínaly řešit v sedmých osmých třídách, nyní je „postrachem“ čtvrtá třída, ale závažné problémy se objevují i dříve.

Čím dál více se u dětí objevuje syndrom ADHD. Je sice možnost zažádat o asistenta pedagoga, ale škola na něj nemá finance.

SR měla původně působit na druhém stupni, ale osvědčila se právě i v práci s nižšími třídami. Škola by zajisté ocenila, kdyby měla SR více zaměstnanců. Zájem o SR mají i ostatní školy.

Pokrok

Pokrok je to, když dítě začne chodit do školy pravidelně, nebo když přijde s matkou na setkání, a ona na ředitelku/vyučující nekřičí. Pokrok je i to, když se situace nezhorší. Ale dlouhodobé zlepšení nenastane vždy, jsou to spíše vlny.

Lze využít i osmitýdenního pobytu SVP, to ale zafunguje na půl roku, pak se zase postupně vrací do starých kolejí. Ale vliv to určitě má, i když jen na chvíli.

Pokud probíhá dlouhodobá spolupráce se SR, a chování dítěte se nelepší, dítě je odesláno do diagnostického ústavu. To je ale poslední možnost, dítě musí mít dlouhodobě opravdu hodně prohřešků, musí být závažné.

Výhodou pobytu v SVP či DÚ je možnost pro třídu i učitele si odpočinout od dlouhodobého stresu.

Prevence

Škola má mnoho preventivních programů. Jsou to obecné programy pro všechny žáky, ale i programy tvořené na konkrétní problémy v konkrétní třídě. Osvěta i práce s rodinou jsou dobré formy prevence rizikového chování. Pořádat preventivní programy není zákonnou povinností školy, ale je to pro dobro.

Učitelé se účastní různých školení, například o šikaně.

Děti se učí problémy řešit a nikoliv odsouvat. Zaměstnanci školy se snaží být jim příkladem.

Děti jsou věrný obraz společnosti, odráží přístup rodičů.

4. Vedoucí NZDM (R7)

Do NZDM chodí děti ve věku 6-16 let. Během roku se jich vystřídá asi 70, na jeden den jich bývá 12-20.

Je to záchranná síť pro děti, které jsou nějakým způsobem ohroženy. Do klubu docházejí děti, jejichž rodiče jsou zadluženi, děti, které mají špatné dětství, děti různým způsobem týrány, děti z rozvedených rodin. Ale docházejí i děti bezproblémové, a to je dobře, jelikož táhnou nahoru ty, co mají nějaký problém. Děti s poruchou chování se díky bezproblémovým dětem snaží dodržovat hranice a limity v kolektivu.

U dětí vyskytují se následující problémy. Vývojové poruchy, mentální retardace, psychické poruchy dány psychickou deprivací. Projevuje se to jednak v neagresivním chování, například děti lžou, jednak i v agresivnějším chování, např. mají tendenci ostatní šikanovat. Objevují se i děti se syndromem CAN. Dále kouření a drogy. Děti mají zákaz kouřit v prostorách a nejbližším okolí NZDM, a mají zákaz vstupu do NZDM pod vlivem drog. Pracovnice NZDM tvrdí, že děti si dnes nesou velkou zátěž.

Pokrokem ve změně chování dětí jsou na první pohled miniaturní věci. V NZDM tráví děti poměrně málo času, na rozdíl od času, které jsou v rodině. Pokud je rodina problémová, tak často i to málo, co se v NZDM dítě naučí, v té rodině vyprchá. To ale dopředu nikdo nemůže vědět. Pracovníci NZDM jsou dětem příkladem, a až časem se ukáže, co se povedlo dětem předat.

Problémem je, aby do NZDM mohly dojíždět děti z okolních obcí Litomyšle. Město na dopravu dětem nepřispěje, a některé rodiny na cesty nemají peníze. Pokud děti nedojíždí do Litomyšle do školy, tak se do NZDM často nedostanou.

Problémy v rodinách

Jsou dány velikou rozvodovostí a problémy kolem rozvodu. Dítě během takové situace vidí, jakou hodnotu má vztah. S tím souvisí problém samoživitelk. Mámy skrz práci a starost o živobytí nemají na děti čas.

Problematická bývá příliš volná výchova i příliš přísná výchova. A dítě se učí okoukáváním, je to dobře vidět, když je potom možnost potkat rodiče. Rodiče jsou na NZDM vděční, jelikož je to bezpečné prostředí s jasnými pravidly, a o děti je dobře postaráno. Ovšem někteří z rodičů mají obavy, aby dítě nechodilo do NZDM příliš často, jelikož by mohlo vynést z rodiny nějaké informace.

NZDM umožňuje dětem trávit čas s vrstevníky, zároveň ho trávit smysluplně a bez rizika.

Hranice jsou nastaveny tak, že pokud je děti nedodržují, je jim do NZDM vstup na den zakázán, což je metoda, která se osvědčila. Mezi pracovníky a dětmi vzniká důvěrný vztah, děti se svěřují, pokud mají nějaký problém, a zároveň vnímají autoritu. NZDM podniká mnoho činností, aby se o něm rodiče a děti měli šanci dovědět.

S některými rodinami dětí navštěvujícími NZDM pracuje SR. Zatím ale NZDM nepotřebovalo žádnému z klientů zprostředkovat tuto službu. Ale pokud by u někoho z dětí taková situace nastala, vedoucí NZDM by rodině poskytla základní informace o službě SR.

5. Sociální pracovnice SVP (R8)

Navštěvování SVP je dobrovolné. Jediná nedobrovolná spolupráce je, pokud za sebou děti mají nějakou trestnou činnost, a soud uloží dítěti výchovnou povinnost. Dále může trochu tlačit OSPOD nebo škola. Dá se říct, že polovina nebo tři čtvrtiny klientů do SVP přijdou nuceně. Ideální je, pokud rodina přijde sama s nějakou zakázkou. Ale pokud se rodině, jejíž účast na terapii v SVP není zcela dobrovolná, podaří najít nějakou zakázku, na které by se dalo pracovat, pak spolupráce funguje dobře. Zakázka se rozdělí na to, co po dítěti žádá OSPOD nebo škola. Pokud se toto nepovede, spolupráce je spíše formální. Ale i tato může být k něčemu dobrá. Dítě se naučí omlouvat se ze školy, nějakému řádu. Pokud splní požadovaný úkol i jen proto, že to po něm chce paní kurátorka, je to úspěch. Úspěchy nejsou veliké, jsou to jen malé krůčky, ale stojí za to. Někdy jsou to opravdu malé krůčky. Úspěch je i to, když se situace nezhoršuje, nejsme megalomani.

Rodina

Problémy dětí většinou vychází z rodinného kontextu. Samozřejmě je některé chování dětí způsobené vrozenými či dědičnými faktory. Výchovou je to ale hodně podmíněné. Pracovníci SVP proto potřebují pracovat s celou rodinou, rodiče jsou během terapie důležití, jelikož oni jsou ti, kdo dítě formují.

Problémy v rodinách jsou především v komunikaci a v narušených vztazích. Do SVP dochází hodně dětí z právě rozváděných rodin. Dále děti s podezřením na syndrom CAN. Co se týče školní problematiky, jsou to děti s poruchami chování vůči učitelům i vůči spolužákům. Je to záškoláctví, agresivita, šikana. SVP navštěvují oběti i agresori šikany.

Pokud je dítě milováno a dostává se mu dostatečné pozornosti i dostatečných limitů, je velká šance, že problémů bude mít velmi málo. Často jsou problémové děti, o něž rodiče nemají zájem, a tak je nijak nelimitují. Pokud děti nemají naplněné potřeby, lásku ale i nastavení hranic, může vzniknout vážný problém.

Rodiče vychovávají dítě, aby bylo dobré, „nikdo nevychovává dítě tak, že by z něj chtěl mít lumpa“. Rodiče to dělají podle toho, jak to umí, a jaké mají

možnosti. Určitě jejich styl výchovy a přístup k dětem souvisí s jejich původní rodinou. Netřeba jim říkat, co všechno udělali špatně. Spíše je snahou hledat, jak to teď dělat jinak.

Pokud rodiče nechtějí spolupracovat, ačkoliv kořeny problémů dítěte jsou znatelně v rodině, je možné pracovat jen s dítětem pokudá zájem. Rodiče o naší spolupráci vědí a podporují ji, ale z jejich strany žádná změna neprobíhá.

SVP má v péči i děti ze školky, pracovnice SVP vnímá věkový posun problémového chování dětí. U malých dětí je spolupráce rodičů nutná. Základem je říci rodičům, jaký by měl být jejich přístup.

SVP Mimoza působí pro oblasti města Ústí nad Orlicí, Lanškroun, Žamberk, Vysoké Mýto, Litomyšl, Česká Třebová, Králíky a všechny obce kolem nich. Ve všech z nich má klienty. Dojížděli do něj rodiny z Poličky. Problémem pro rodiny bývá právě dojezdová vzdálenost a četnost spojení. Ve větších městech je s tím mnohem menší problém. Jde jak o časovou (omluva z práce a školy), tak i o finanční zátěž. Jet do Ústí nad Orlicí z Králík a zpět je výlet na celý den. To se odráží i v tom, že je sice ideální, když přijedou oba rodiče s dítětem, ale v praxi to nebývá často možné i z těchto důvodů.

Pracovníci SVP dříve do některých měst dojížděli, ale tento projekt je momentálně pozastaven.

Ústavní výchova

Není asi možné, aby ÚV vymizela úplně. Někdy je situace v rodině taková, že je ÚV potřeba. Důležitá je spíše transformace systému. Ta může pomoci přesunout děti do rodin, případně do náhradní rodinné péče. Vždy je však ideální, pokud se poměry v rodině upraví tak, aby její členové mohli zůstat spolu.

Spolupráce

pracovnice SVP uvádí, že spolupráce je výborná. Probíhá se SR pod FCHL a se SR pod Fondem ohrožených dětí. Službu SR u svých klientů využívají. SR může klientům pomoci zabezpečit zázemí a chod domácnosti, a v SVP se mohou věnovat terapii.

Dobrá je kombinace OSPOD a jiných služeb. OSPOD stojí spíše z pozice moci, a další organizace spíše jako přímá podpora rodiny.

Jen pomáhajících organizací na jednu rodinu by nemělo být příliš.

Co se týče spolupráce, záleží na konkrétním regionu. Sami si nemůžou stěžovat, ale vědí, že v jiných regionech třeba spolupráce SVP a OSPOD nefunguje. V místní oblasti je spolupracující síť velmi dobrá. Je to jen o lidech.